

การแปลวรรณกรรมเกี่ยวกับญี่ปุ่นในไทย ช่วงทศวรรษ 1900-1940*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและวิเคราะห์การแปลวรรณกรรมเกี่ยวกับญี่ปุ่นในประเทศไทยระหว่างช่วงทศวรรษ 1900-1940 โดยพิจารณาพร้อมกับบริบททางประวัติศาสตร์ด้านความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น และบริบททางสังคมไทยที่เป็นภูมิหลังในการแปล เป็นการศึกษาเชื่อมโยงต่อยอดจากงานวิจัยในอดีต ซึ่งมักศึกษาการแปลวรรณกรรมตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองหรือทศวรรษ 1950 เป็นต้นไป เพื่อให้เห็นภาพรวมของประวัติพัฒนาการของการแปลวรรณกรรมเกี่ยวกับญี่ปุ่นในไทยอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผลการศึกษาพบว่าสถานการณ์การผลิตงานแปลมีแนวโน้มแตกต่างกัน แบ่งได้เป็นสองช่วง สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น ช่วงแรกคือ ตั้งแต่ทศวรรษ 1900-1930 งานแปลที่สำรวจพบ มีแนวโน้มเป็นการเลือกเรื่องแปลจากความสนใจของผู้แปล และดำเนินการจัดพิมพ์จัดจำหน่ายโดยผู้แปลเองในระดับปัจเจกบุคคล โดยมิได้มีผู้อุปถัมภ์ หรือกำหนดควบคุมแนวทางการแปลและการผลิต อย่างไรก็ตาม บริบทความสนใจหรือกระแสนิยมในสังคมก็เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกผลิตงานแปล ในขณะที่ช่วงหลังคือ ทศวรรษ 1940 งานแปลที่สำรวจพบทั้งหมด ผลิตและเผยแพร่โดยหน่วยงานของญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานศึกษาวัฒนธรรมญี่ปุ่น-ไทย (日泰文化研究所) ซึ่งดำเนินงานภายใต้นโยบายการส่งเสริมแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่ความร่วมมือในการสร้างวงไพบูลย์ร่วมกันแห่งมหาเอเซียบูรพาในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง อีกทางหนึ่งก็มีส่วนในการเสริมสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่นในไทยอีกด้วย

คำ

สำคัญ

การแปล, วรรณกรรมเกี่ยวกับญี่ปุ่น, ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น, สถานศึกษาวัฒนธรรมญี่ปุ่น-ไทย, วงไพบูลย์ร่วมแห่งมหาเอเซียบูรพา

* งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากกองทุนไทยคำ เนื้อหาส่วนหนึ่งปรับปรุงพัฒนาต่อออกมาจากบทความของผู้วิจัยเรื่อง 「戦前のタイにおける日本関係図書」 一八八七年の国交樹立から一九三〇年代までを中心に」 波瀾剛 (編) 『近代アジアの文学と翻訳: 西洋受容・植民地・日本』 勉誠社 (2023) ขอขอบพระคุณ อาจารย์จิตามาระ ทาคะชิ อดีตผู้เชี่ยวชาญประจำศูนย์ภาษาญี่ปุ่นอุระวะ เจแปนฟาวน์เดชั่น ประเทศญี่ปุ่น และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพล ใจจริง มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ที่กรุณาแนะนำข้อมูลหนังสือหายาก

The Translation of Literature About Japan in Thailand Between the 1900s and 1940s*

Abstract

This article aims to examine the translation of literature about Japan in Thailand between the 1900s and 1940s, with consideration of the historical context of Thai-Japanese relations and the Thai social context, which is the background of the translation. This is a study that connects and expands on past research, which usually focuses on literary translation from after World War II or the 1950s onwards in order to provide a more complete picture of the history of Japanese literary translation in Thailand. The results of the study show that the nature of translation production tends to be different and can be divided into two periods, consistent with the changes in the situation of Thai-Japanese relations. The first period is between the 1900s and 1930s, when the translation works surveyed were based on the selection of the translators' interests. The translators independently handled the publishing and distribution without any patronage or control over the translation and production. However, the context of society's interests or trends affects the selection of translation production. The latter period is the 1940s, during which most of all translation works found were produced and published by Japanese agencies, especially the Institute of Japano-Thai Culture (日泰文化研究所), under the cultural promotion policy as part of the cooperation towards the Great East Asia Co-Prosperity Sphere during World War II. In addition, the production of these translation works contributes to enhancing the knowledge about Japan in Thailand as well.

Key words

translation, literature about Japan, Thai-Japanese relations, the Institute of Japano-Thai Culture, Great East Asia Co-Prosperity Sphere

* This research was supported by a research grant from the Toyota Fund. Part of the content of the research has been improved and developed from the researcher's article titled "Senzen no tai ni okeru nihon kankei tosho no honyaku : 1887 nen no kokko seiritsu kara 1930 nendai made wo chushin ni [Translation of books related to Japan in pre-war Thailand, focusing on the period from the establishment of diplomatic relations in 1887 to the 1930s]" In Namigata Tsuyoshi (ed.) *Kindai Ajia no bungaku to honyaku : seiyo juyo-shokuminchi-nihon* [Modern Asian literature and translation : Western reception, colonialism, and Japan] Bensei (2023). Special thanks to Ajarn Kitamura Takeshi, former Expert at the Center of Uruwa Japanese Language, Japan Foundation, Japan and Assistant Professor Dr. Nattapoll Chaiching, Suan Sunandha Rajabhat University for the information on rare books.

1. บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาสถานการณ์การแปลและวิจัยวรรณกรรม (วรรณคดี) ญี่ปุ่นในไทยเริ่มต้นจากการสำรวจของอาทร ฟังธรรมสาร (Artorn, 1989) ซึ่งระบุว่า วรรณกรรมญี่ปุ่นเรื่องแรกที่ได้รับการแปลเป็นภาษาไทย คือนวนิยายเรื่อง *จำพราก* 「不如帰」ของ โทะกุโตะมิ โระกะ 徳富蘆花 แปลจากฉบับแปลภาษาอังกฤษเรื่อง *Namiko* โดย อมราวดี นักแปลภาษาอังกฤษที่มีชื่อเสียง ซึ่งลงตีพิมพ์ในนิตยสารนารินาถ เมื่อ ค.ศ. 1954 (พ.ศ. 2497) ก่อนจะนำมารวมตีพิมพ์เป็นหนังสือเล่มใน ค.ศ. 1975 (พ.ศ. 2518) หลังจากนั้นมา งานวิจัยเกี่ยวกับการแปลและวิจัยวรรณกรรมญี่ปุ่นในไทยก็ยึดตามข้อมูลดังกล่าวมาตลอด (อุโตะ 宇戸 1997, กัลยาณี Kanlayanee 2000, น้ำทิพย์ 2547, ชวาลิน Chavalin 2009 เป็นต้น) ต่อมา ทนพร ตรีรัตนสกุลชัย (2559) ขยายขอบเขตประเภทของหนังสือแปลญี่ปุ่นที่ศึกษาโดยนำข้อมูลหนังสือภาษาญี่ปุ่นด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่แปลเป็นภาษาไทยในช่วง ค.ศ. 1950-1990 มาศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับการอุปถัมภ์งานแปล ตลอดจนวิเคราะห์บทบาทของผู้อุปถัมภ์งานแปลและอุดมการณ์ต่าง ๆ ที่ซ่อนเร้นในงานแปล เพื่อให้เห็นภาพรวมของปรากฏการณ์การแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นชัดเจนยิ่งขึ้น ทนพร ตรีรัตนสกุลชัย (2564) ศึกษาวรรณกรรมญี่ปุ่นแปลไทยและข้อเขียนเกี่ยวกับวรรณกรรมญี่ปุ่น ในวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์และนิตยสารโลกหนังสือ ช่วงทศวรรษ 2510-2520 อภิปรายภาพรวมของวรรณกรรมญี่ปุ่นแปลไทยในช่วงเวลาดังกล่าว เพื่อชี้ให้เห็นการต่อสู้ช่วงชิงการสร้างความหมายของวรรณกรรมญี่ปุ่นโดยผู้กระทำการต่าง ๆ ภายในวงการ และความสัมพันธ์เชื่อมโยงของวงการวรรณกรรมญี่ปุ่นแปลไทยกับหลายวงการภายในสังคม โดยในบางส่วนของหนังสือเล่มนี้ ทนพรได้อ้างอิงข้อมูลงานวิจัยของ คะโน ฮิโรชิ (加納寛, 2009) ที่ระบุว่า มีการแปลรวมบทละครญี่ปุ่นเป็นภาษาไทย 1 เล่ม คือ *วิวาทสนายี่ปุ่น* ใน ค.ศ. 1943 (พ.ศ. 2486) และได้ตั้งข้อสังเกตว่าน่าจะต้องมีการทบทวนสำรวจงานแปลที่มีมาก่อนหน้าเพิ่มเติมอีก เพื่อให้เห็นภาพรวมของประวัติพัฒนาการการแปลวรรณกรรมญี่ปุ่นในประเทศไทยได้อย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับความคิดดังกล่าว จึงได้ทำการศึกษาต่อยอดจากงานวิจัยของทนพร โดยสำรวจวิเคราะห์ข้อมูลงานแปลเกี่ยวกับญี่ปุ่น ย้อนไปในอดีตช่วงก่อนที่จะมีการแปลนวนิยายเรื่อง *จำพราก* (ค.ศ. 1954) กล่าวคือนับตั้งแต่ไทย-ญี่ปุ่นเริ่มสถาปนาสัมพันธไมตรีอีกครั้งในปลายทศวรรษ 1880 จนถึง ทศวรรษ 1940 พบว่างานแปลที่เป็นการแปลต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องแต่งหรือวรรณคดีมีน้อยมาก จึงขยายขอบเขตการศึกษาเป็นการแปลวรรณกรรมหรือหนังสือที่เกี่ยวกับญี่ปุ่นโดยรวม และจากการทบทวนวรรณกรรมที่สำรวจสิ่งพิมพ์หรือข้อเขียนเกี่ยวกับญี่ปุ่นในไทยเพิ่มเติม พบงานวิจัยซึ่งให้ข้อมูลตัวบทวรรณกรรมเกี่ยวกับญี่ปุ่นที่แปลเป็นไทยสมัยก่อนทศวรรษ 1950 ได้แก่

คะโน ฮิโรชิ (加納寛, 2009) ศึกษาเกี่ยวกับองค์กรญี่ปุ่นที่มีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมโฆษณาชวนเชื่อต่อไทย คือ ญี่ปุ่นสยามสมาคม 日暹協会 สถานศึกษาวัฒนธรรมญี่ปุ่น-ไทย 日泰文化研究所 และหอวัฒนธรรมญี่ปุ่น 日泰文化会館 แนะนำสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับญี่ปุ่นที่จัดพิมพ์โดยองค์กรดังกล่าว โดยเน้นวิเคราะห์รายละเอียดของวารสาร “วัฒนธรรมญี่ปุ่น-ไทย” 『日泰文化』 ซึ่งตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1943 (พ.ศ. 2486)

ณัฐพล ใจจริง (2563) ตรวจสอบความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นในช่วง พ.ศ. 2475-2484 ผ่านกลุ่มเอกสารใหม่ เช่น หนังสือการเมืองเล่มเล็กและบันทึกความทรงจำของบุคคลสำคัญทางการเมืองและปัญญาชนที่เดินทางไปดูงานพัฒนาประเทศญี่ปุ่น ซึ่งให้ข้อมูลเกี่ยวกับหนังสือแปลสมัยก่อนสงครามโลกหลายเล่ม ที่ในงานวิจัยในอดีตไม่เคย

กล่าวถึง เช่น สงครามรัสเซียกับญี่ปุ่น ตำนานสงครามจีนกับญี่ปุ่น และพงศาวดารญี่ปุ่น เป็นการแนะนำสั้น ๆ ว่าเป็นหนังสือเกี่ยวกับอะไร โดยมีได้วิเคราะห์ในรายละเอียด

มูระชิมะ เอะอิจิ (村嶋英治, 2023) ศึกษาบทบาทและภารกิจของเปียโต ทัชชึโณ 平等通昭 ผู้อำนวยการสถานศึกษาวัฒนธรรมญี่ปุ่น-ไทยระหว่าง ค.ศ. 1940-1943 และวิเคราะห์สรุปข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งพิมพ์ที่ผลิตและจัดจำหน่ายโดยสถานศึกษาวัฒนธรรมญี่ปุ่น-ไทย ในระหว่างที่เปียโตดำรงตำแหน่ง จำนวน 16 รายการ ตลอดจนบทบาทของเสฐียร พันธรัชนี ในฐานะผู้แปล

จากการรวบรวมข้อมูลจากงานวิจัยที่มีมาก่อน และการสืบค้นเพิ่มเติมโดยผู้วิจัย ผ่านระบบสืบค้นสารสนเทศทั้งของไทยและต่างประเทศ สืบค้นจากร้านหนังสือเก่า ตลอดจนการสอบถามจากผู้รู้ เช่น อาจารย์ นักวิชาการผู้สนใจศึกษาและสะสมเอกสารเก่าเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น สรุปผลรวบรวมข้อมูลวรรณกรรมเกี่ยวกับญี่ปุ่นที่แปลเป็นภาษาไทยในช่วงก่อนทศวรรษ 1950 ได้ทั้งสิ้น 17 รายการ โดยชิ้นเก่าที่สุดที่พบตีพิมพ์ในปีค.ศ. 1905 และชิ้นสุดท้ายที่พบตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1944 จึงได้กำหนดขอบเขตการศึกษาเป็น ตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1900 ถึง ทศวรรษ 1940 โดยแบ่งเป็นช่วงแรก ทศวรรษ 1900-1930 พบวรรณกรรมแปล 8 รายการ (ไม่พบตัวเล่ม 1 รายการ) และช่วงหลัง ในทศวรรษ 1940 จำนวน 9 รายการ ทั้งนี้ไม่นับผลงานที่ผู้เขียนไม่ระบุว่าเป็นการแปล และไม่ับหนังสือเรียนภาษา ดังจะได้วิเคราะห์และอภิปรายผลต่อไป

2. วัตถุประสงค์และขอบเขตของงานวิจัย

สำรวจและวิเคราะห์การแปลวรรณกรรมเกี่ยวกับญี่ปุ่นในประเทศไทย ระหว่างช่วงทศวรรษ 1900 -1940 โดยพิจารณาร่วมกับบริบททางประวัติศาสตร์ด้านความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น และบริบททางสังคมไทยที่เป็นภูมิหลังในการแปล เพื่อให้เห็นภาพรวมของประวัติพัฒนาการของการแปลวรรณกรรมญี่ปุ่นในไทยอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา โดยดำเนินการสำรวจรวบรวมข้อมูลต้นฉบับวรรณกรรมและวิเคราะห์เอกสาร จากนั้นอภิปรายสรุปผลแบบพรรณนา

4. ข้อตกลงเบื้องต้น

คำว่า “วรรณกรรม” ในบทความนี้ ใช้ในความหมายกว้างคือ “หนังสือ” โดยรวมตามที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้ความหมายไว้ว่า คือ “น.งานหนังสือ, งานประพันธ์, บทประพันธ์ทุกชนิดทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง” ไม่จำกัดเพียงแคหนังสือวรรณกรรมที่เป็นเรื่องแต่ง และ “วรรณกรรมเกี่ยวกับญี่ปุ่น” หมายถึง “หนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับญี่ปุ่น” ไม่ใช่ “หนังสือภาษาญี่ปุ่น” เพราะวรรณกรรมแปลในช่วงระยะเวลานี้เท่าที่สำรวจพบในปัจจุบัน เป็นการแปลผ่านภาษาที่สอง เช่น ภาษาอังกฤษ แทบทั้งสิ้น

เนื่องจากเนื้อหาคาบเกี่ยวช่วงเวลาก่อนและหลังการเปลี่ยนชื่อประเทศสยามเป็นไทยในปี ค.ศ. 1939 (พ.ศ. 2482) เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการเรียกชื่อ ในบทความนี้จะขอใช้ชื่อประเทศไทยโดยตลอด ยกเว้นกรณีชื่อเฉพาะขององค์กรและ ในข้อความที่อ้างอิงมา

5. บทวิเคราะห์

ประเทศไทยและญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นทางการมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ทำการติดต่อค้าขายกัน โดยมีการแลกเปลี่ยนพระราชสาส์นในระดับผู้ปกครองรัฐ ระหว่างพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยากับโชกุนแห่งตระกูลโทกูงะวะ จากนั้นได้ห่างหายไปในช่วงระหว่างที่ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายปิดประเทศ และได้กลับมาฟื้นฟูความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการระดับรัฐอีกครั้ง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ครองราชย์ ค.ศ. 1868-1910) ของไทยกับจักรพรรดิเมจิ (ครองราชย์ ค.ศ. 1868-1912) ของญี่ปุ่น ซึ่งทั้งสองประเทศต่างมุ่งดำเนินการปฏิรูปพัฒนาประเทศให้มีความเจริญทันสมัยเป็นรัฐอารยะ เพื่อให้รอดพ้นวิกฤตเอกราชจากการคุกคามของมหาอำนาจเจ้าอาณานิคมตะวันตก และได้มีการลงนามใน “หนังสือปฏิญญาว่าด้วยทางพระราชไมตรีและการค้าขาย ในระหว่างประเทศสยามกับประเทศญี่ปุ่น” ใน ค.ศ. 1887 (อิชิอิ และ โยชิภาวะ, 2530) ในสมัยแรกเริ่มของความสัมพันธช่วงทศวรรษ 1880-1920 ญี่ปุ่นเป็นตัวอย่างของ “ความศิวิไลซ์” ของโลกสมัยใหม่ที่ประสบความสำเร็จในการปฏิรูป จนเป็นแนวทางที่ผู้นำไทยใคร่จะใช้เป็นตัวอย่างในการปรับปรุงประเทศ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ใน อิชิอิ และ โยชิภาวะ, 2530, น. (12)) ความสนใจของฝ่ายไทยต่อญี่ปุ่นโดยเฉพาะในด้านศักยภาพทางการทหาร มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ หลังจากญี่ปุ่นได้ชัยชนะในสงครามญี่ปุ่น-จีน (ค.ศ. 1894-1895) และสงครามญี่ปุ่น-รัสเซีย (ค.ศ. 1904-1905) ขณะที่ทางฝ่ายญี่ปุ่นยังไม่กระตือรือร้นจะกระชับความสัมพันธ์กับไทยอย่างจริงจังสักเท่าใดนัก เนื่องจากอยู่ในภาวะสงครามอย่างต่อเนื่อง และนโยบายการต่างประเทศญี่ปุ่นในขณะนั้นมุ่งให้ความสำคัญกับชาติตะวันตกมากกว่า (Iida, 1991, ซะโต 佐藤, 2015) นักประวัติศาสตร์มีความเห็นพ้องต้องกัน เช่น นิภาพร (2545), Iida (1991), 佐藤 (2015) ว่า ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นมีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงอย่างเด่นชัดในช่วงครึ่งหลังทศวรรษ 1930 อันเนื่องมาจากสถานการณ์ทางการเมืองภายในประเทศไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 (ค.ศ. 1932) ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงด้านนโยบายการต่างประเทศของทั้งสองฝ่าย ยังผลให้มีการติดต่อสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดมากขึ้นทั้งด้านเศรษฐกิจการเมืองและวัฒนธรรม ซึ่งมีอิทธิพลต่อสถานการณ์การผลิตสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับญี่ปุ่นในไทย รวมทั้งการแปลตัวอย่างเห็นได้ชัด ในที่นี้จึงจะแบ่งกลุ่มการวิเคราะห์เป็นสองช่วง ตามบริบทสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง คือ ช่วงแรกตั้งแต่ทศวรรษ 1900-1930 และช่วงหลังในทศวรรษ 1940

5.1 วรรณกรรมเกี่ยวกับญี่ปุ่นที่แปลเป็นภาษาไทยช่วงทศวรรษ 1900-1930

วรรณกรรมแปลเกี่ยวกับญี่ปุ่นที่ค้นพบในช่วง 1900-1930 มีจำนวน 8 รายการ (พบแต่ชื่อ ไม่พบตัวเล่ม 1 รายการ) ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(1) *สงครามรัสเซียกับญี่ปุ่น* เล่ม 1-2 (ค.ศ. 1905) เป็นการแปลข่าวจากที่ต่าง ๆ นำมาเรียบเรียงเป็นเรื่องให้หน้าอ่านไม่ปรากฏชื่อผู้แปลเรียบเรียงและไม่ปรากฏข้อมูลการพิมพ์¹ เล่ม 1 ประกอบด้วยบทที่ 1-22 เล่ม 2 ประกอบด้วยบทที่ 23-41 รวมจำนวน 671 หน้า บทที่ 1 เริ่มบรรยายจากเหตุการณ์ยุทธนาวีพอร์ตอาเธอร์ 旅順口 攻撃 ที่กองเรือญี่ปุ่นบุกเข้าโจมตีพอร์ตอาเธอร์ (หลู่ซุ่นโซ่ว) ฐานที่ตั้งกองเรือรัสเซียในแมนจูเรีย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่รัสเซียเช่าจากจีน บทที่ 41 กล่าวถึงเหตุการณ์สู้รบบริเวณตำบล “เตลิซซุ” ในเดือนมิถุนายน ร.ศ. 123 (ค.ศ. 1904) แล้วจบลงกลางคันแต่เพียงเท่านั้น

ผู้แปลกล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการแปล โดยสรุปความได้ว่า การสงครามรัสเซียกับญี่ปุ่นครั้งนี้เป็นเรื่องใหญ่ที่ผู้คนสนใจ แต่หาข่าวข้อมูลอ่านไม่ค่อยได้ เพราะคู่สงครามต่างปิดข่าวเพื่อป้องกันไม่ให้ศัตรูรู้กลศึก ผู้ที่ขาดความรู้

¹ ต้นฉบับที่ใช้ศึกษาเป็นฉบับเขียนเล่มเก็บในชั้นหนังสือหายากของสำนักวิทยุทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาษาต่างประเทศ ถ้าอยากทราบเรื่องราวก็ทราบได้แต่ข่าวกระต่อนกระแท่น เพราะเป็นข่าวโทรเลขในหนังสือพิมพ์ ยากที่จะอ่านเรียบเรียงเป็นเรื่องติดต่อกัน ผู้แปลจึงดำริว่าจะ “รวบรวมเรียบเรียงให้ติดต่อกันไปเป็นทำนองของ พงษาวดารของการสงคราม” คงมีผู้สนใจอ่านหลายท่าน (*สงครามรัสเซียกับญี่ปุ่น* เล่ม 1, 1905, น. 1-2) สันนิษฐานว่าผู้แปลน่าจะเป็นปัญญาชน ที่มีความรู้เรื่องการทหารและการศึกสงครามดี เนื่องจากแปลคำเฉพาะทางด้านการทหาร ยุทธวิธีและอาวุธยุทธภัณฑ์ต่าง ๆ ได้อย่างละเอียด หนังสือเล่มนี้น่าจะเป็นที่รู้จักดีในหมู่นักอ่านปัญญาชน ชาวกรุงเทพฯ ๖ สังเกตได้จากการที่ในคำนำของหนังสือ *ตำนานสงครามจีนกับญี่ปุ่น* และคำนำการแปลเรื่อง *ทำลาย บ่อมปอร์ตอาเธอร์* ที่ตีพิมพ์ในภายหลังก็มีการกล่าวพาดพิงถึง แสดงความเสียดายที่หนังสือจบลงกลางคัน

(2) *ตำนานสงครามจีนกับญี่ปุ่น* เล่ม 1-2 (ค.ศ. 1907) (ภาพที่ 1) เจ้าพระยาภาสกรวงศ์² ผู้จัดทำหนังสือโดยสมมติ บทบาทตนเอง เป็นทั้ง “เจ้าของ” ผู้สั่งให้ “แปลแต่งเรียบเรียง” และ สวมบทบาทบรรณาธิการผู้แปล ในนาม ปอล ม’ กลิ่ง (เอ็ดเตอร์) สันนิษฐานได้ว่าเป็นการล้อขนบการแปลพงศาวดารสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ที่มีทั้งเจ้าขุนมูลนาย เป็นผู้สั่งให้แปล ตลอดจนให้เงินทุนสนับสนุนการแปลและตีพิมพ์ กับผู้กระทำการแปลซึ่งเป็นผู้รับคำสั่ง

เอ็ดเตอร์หรือผู้แปล ระบุในคำนำของหนังสือเล่ม 1 ให้ความถึงขนบการแปลหนังสือต่างประเทศในอดีต ระบุว่า ที่ผ่านมาจีนตวกวีที่เป็นบรรพบุรุษ ได้เลือกหาพงศาวดารประเทศใกล้เคียงมาแปลแต่งเรียบเรียงเป็นภาษาไทยเพื่อให้ มหาชนภายหลังก่อนอ่านพึงประเทืองปัญญา (*ตำนานสงครามจีนกับญี่ปุ่น* เล่ม 1, 1907, น. 1-2,) ตนเองเห็นว่า “บรรพบุรุษ ท่านแต่ก่อนยังมีความอุตสาหะทำได้ จึงตกลงใจว่าจะแปลแต่งเรียบเรียงตามท่าน” (เรื่องเดียวกัน, น. 9) และรวบรวม ข้อมูล โดยตั้งใจว่าจะแปลพงศาวดารจีนราชวงศ์ปัจจุบันกับพงศาวดารญี่ปุ่น และปัญหาตะวันตกแผ่อานาจมาครอบงำ ตะวันออก ระหว่างนั้น “ได้ยินความบ่นของท่านผู้อ่านทั้งชั้นสูงแลชั้นกลาง ถึงเรื่องสงครามญี่ปุ่นกับรัสเซียไปค้างอยู่นั้น” (เรื่องเดียวกัน, น. 10-11) ผู้แปลจึงนึกขึ้นได้ว่าสงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่น ซึ่งเป็นสงครามระหว่างชาติผิวเหลืองด้วยกัน แต่ประลองยุทธศาสตร์พิชัยสงครามตามลัทธิของประเทศตะวันตก ก็คงมีผู้สนใจฟังเพราะได้ยินผู้บ่นถึงสงคราม ญี่ปุ่นกับรัสเซียกันอยู่มาก (เรื่องเดียวกัน, น. 11)

สำหรับข้อมูลในการแปลเรียบเรียง ผู้แปลกล่าวว่า ได้รับการอนุเคราะห์ให้ขอยืมหนังสือจากห้องสมุดของ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช ที่ทรงรวบรวมจากการเสด็จประพาสไปตามสมรภูมิในประเทศต่าง ๆ ไว้เป็นจำนวนมาก รวมไปถึงจดหมายเหตุทั้งฝ่ายจีนและฝ่ายญี่ปุ่นที่มีแปลเป็นภาษาต่างประเทศ โดยผู้แปลเลือก ที่จะยึดตามจดหมายเหตุฝ่ายญี่ปุ่นโดยมาก เพราะมองว่าการบรรยายนั้นเป็นการกล่าวไปตามเหตุผลที่ไม่เอียง ไปทางฝ่ายเดียว (เรื่องเดียวกัน, น. 10, น. 18)

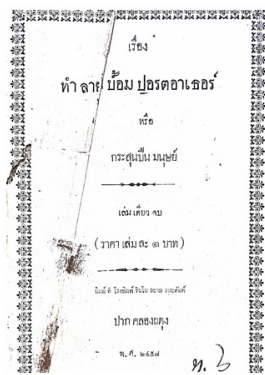
ตำนานสงครามจีนกับญี่ปุ่น ประกอบด้วย 2 เล่ม เล่ม 1 เนื้อหาแบ่งเป็น 4 ตอน ตอนที่ 1 กล่าวถึงความสัมพันธ์ ระหว่าง “สามก๊ก” คือ จีน เกาหลี ญี่ปุ่น และประวัติศาสตร์สังเขปของทั้งสามประเทศ ตอนที่ 2 กล่าวถึงมูลเหตุ ของการทำสงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่นในคาบสมุทรเกาหลี ตอนที่ 3 กล่าวถึงการศึกในประเทศจีน ซึ่งญี่ปุ่น ได้ยกทัพเข้าไปรบและมีชัยชนะต่อจีน ตอนที่ 4 ว่าด้วยการทำสนธิสัญญาสงบศึกที่เมือง “ชิโมโนะเสกิ” ^{シモノセキ} 下関 ส่วนเล่ม 2 แบ่งเป็น 4 ตอน เล่าเรื่องเกี่ยวกับประวัติสุระชนที่มีความกล้าหาญจงรักภักดี 3 ตอน ตอนที่ 4 เป็นเรื่อง เบ็ดเตล็ด ในเล่มมีภาพบุคคลสำคัญ ลักษณะเป็นภาพพิมพ์ประกอบสอดแทรกเป็นระยะ บนหน้าปกในของหนังสือ มีระบุข้อมูลการจัดจำหน่ายว่า “จำหน่ายสำหรับแต่แก่ผู้ลงชื่อรับ” และมีการอธิบายกำหนดเค้าโครงบท กำหนด

² เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พ.ศ. 2392- พ.ศ. 2463) เป็นบุตรหลานตระกูลขุนนางที่ถูกลบไปเรียนอังกฤษรุ่นแรก เป็นผู้มีความรู้ความสามารถทางภาษาและการต่างประเทศ เคยปฏิบัติงาน เป็นราชเลขานุการในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำหน้าที่เชิญกระแสน้ำไปเจรจาเกี่ยวกับชาวต่างประเทศ และดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ ระหว่าง พ.ศ. 2435-2445

การรับสั่ง กำหนดการพิมพ์และจัดส่งหนังสือ สื่อสารกับผู้อ่านในบทนำหรือท้ายบทอยู่เป็นระยะ ทำให้ทราบถึงลักษณะวิธีการจัดพิมพ์และจำหน่ายหนังสือในสมัยที่ระบบร้านหนังสือและสายส่งยังไม่พัฒนา ตลอดจนการขอร้องผู้อ่านให้ช่วยกันสนับสนุน ไม่แย่งกันอ่านนอกรอบครัว ด้วยเหตุว่าหากผู้อ่านไม่อดทนบารุงหนังสือกัน การผลิตหนังสือซึ่งยังมีน้อยอยู่แล้ว ก็จะต้องลดน้อยลงไปอีก (ตำนานสงครามจีนกับญี่ปุ่น เล่ม 2, 1907, น. ก-ง)

ภาพที่ 1 (ซ้าย) ปก ตำนานสงครามจีนกับญี่ปุ่น

ภาพที่ 2 (ขวา) ปกใน ทำลายป้อมปอร์ตอาเธอร์

(3) นิปปอนโยชดงิ หรือ (สี่ปมบัตตี้ญี่ปุ่น) (ค.ศ. 1912) พบชื่อในฐานข้อมูลหอสมุดแห่งชาติแต่ไม่มีตัวเล่มอยู่จริง จากการสืบค้นหาบทละครด้วยเสียงอ่านชื่อเรื่อง 「日本世継ぎ」 ผ่านระบบเครือข่ายสารสนเทศทั้งไทยและญี่ปุ่น ไม่พบว่ามียุทธศาสตร์ชื่อเรื่องตรงกันหรือคล้ายคลึงกันนี้

(4) ทำลายป้อมปอร์ตอาเธอร์ หรือ กระสุนปืนมนุษย์ (ค.ศ. 1913-1914) (ภาพที่ 2) แปรจาก “Human bullets (Niku-dan); a soldier's story of Port Arthur” (ฉบับภาษาอังกฤษพิมพ์ ค.ศ. 1907) ในคำนำการแปลมีข้อความระบุว่า “นายร้อยโท ติ, ซากุไร ผู้ที่ได้ไปทำสงครามที่ปอร์ตอาเธอร์ครั้งนั้น ได้เรียบเรียงขึ้นเป็นภาษาอังกฤษ” (ทำลายป้อมปอร์ตอาเธอร์, 2455, น. 53) ซึ่งคงเป็นความเข้าใจผิด เนื่องจากต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องนี้ คือ นิกุดัน ริโยะจุน จิตเซ็งกิ 『肉弾旅順実戦記』 (กระสุนมนุษย์ บันทึกประสบการณ์รบที่หลู่ซุ่นโช่ว) เป็นนวนิยายสงครามที่ประพันธ์จากประสบการณ์จริงของ เซะกุระอิ ทะดะโยะมิ 櫻井忠温 อดีตนายทหารที่ถูกส่งไปรบในสงครามรัสเซีย-ญี่ปุ่น และเขียนเป็นภาษาญี่ปุ่น ตีพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกใน ค.ศ. 1906 เป็นหนังสือขายดีที่ได้ตีพิมพ์ซ้ำนับพันครั้งในเวลาไม่กี่ปี มีการนำไปแปลเป็นภาษาต่าง ๆ ถึง 16 ภาษา มีผู้อ่านจำนวนมากทั่วโลก ในจำนวนนั้นมีผู้อ่านที่เป็นนายทหารและนักการเมืองคนสำคัญระดับประเทศ เช่น ประธานาธิบดีรูสเวลต์ของสหรัฐอเมริกา ซึ่งชื่นชมมากจนแนะนำให้บุตรชายทั้งสองและคนรู้จักอ่าน พระเจ้าวิลเฮ็ล์มที่สอง จักรพรรดิเยอรมันทรงบัญชาให้แจกจ่ายหนังสือเล่มนี้แก่ทหารทุกหมู่กองอ่านในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง เพื่อเรียนรู้จิตวิญญาณคนญี่ปุ่น และกองทัพอังกฤษก็ใช้เป็นหนังสืออ่านประกอบในหลักสูตรนักเรียนนายร้อยทหารบก (นะงะยะมะ 長山 2016, pp.218-221)

ทำลายป้อมปอร์ตอาเธอร์ ตีพิมพ์เป็นตอน ๆ ในวารสาร “ผดุงวิทยา”³ ฉบับมีนาคม ค.ศ. 1913 (พ.ศ. 2456) ถึงกันยายน ค.ศ. 1914 (พ.ศ. 2457) มีทั้งสิ้น 28 บท โดยกระลำภิก หรือ ขุนเจนมรรคา เป็นผู้แปลถึงบทที่

³ ผดุงวิทยาเป็นวารสารที่ออกโดยสำนักพิมพ์จินในสยามวาทศัพท์ ของเซียวฮุดเสง สิบญูเรื่อง ปัญญาชนชาวจีนในไทยผู้มิบบทพาดำเนินการพิมพ์และเป็นสื่อแนะนำเสนอข่าวสารสถานการณ์โลก ตลอดจนถ่ายทอดแนวคิดความรู้เพื่อสร้างแสงสว่างทางปัญญาให้กับผู้อ่าน

ภาพที่ 3 (ซ้าย) ปกใน
พงศาวดารญี่ปุ่น เล่ม 1

ภาพที่ 4 (ขวา) ลม่อม (ยูปีเตอร์)
กับขจรซึ่งเป็นนักเรียนไทยไปเรียนญี่ปุ่นรุ่นแรกและเป็น
เพื่อนครูที่โรงเรียนราชินี

(5) พงศาวดารญี่ปุ่น เล่ม 1-3 (ค.ศ. 1916) (ภาพที่ 3) ตีพิมพ์โดยจินโนสยามวารศัพท์ แปลโดย ยูปีเตอร์ แปลจากเรื่อง *A History of Japan* (ค.ศ. 1912) ผู้เขียน Hisho Saito ผู้แปล Elizabeth Lee เนื้อหาครอบคลุมประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นตั้งแต่ยุคโบราณถึงสมัยเมจิ จบบทสุดท้ายที่สงครามรัสเซีย-ญี่ปุ่น ผู้เขียนต้นฉบับญี่ปุ่น ซะอิโต ฮิโฌ 齋藤斐章 เป็นนักประวัติศาสตร์และนักการศึกษาที่มีผลงานเขียนหนังสือประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นหลายเล่ม ทั้งนี้ฉบับแปลภาษาอังกฤษไม่ได้ระบุว่าแปลจากต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นชื่ออะไร ลักษณะการแปลเป็นการแปลโดยไม่ตัดทอนตัดแปลงเนื้อหาของต้นฉบับเช่นเดียวกับ *ทำลายป้อมปอร์ตอาเธอร์* ผู้แปลระบุดัตตูประสงค์การแปลไว้ในคำนำ สรุปใจความได้ว่า ผู้แปลอยากให้ผู้อ่านชาวไทยได้รู้จักคนญี่ปุ่นและประเทศญี่ปุ่นมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากประเทศญี่ปุ่นยิ่งนับวันจะเป็นประเทศที่ขึ้นชื่อลือชามานานในโลกรู้จักขึ้นทุกที และมีชาวญี่ปุ่นเข้ามาตั้งร้านทำการค้าขายมาก แต่ดูเหมือนคนไทยโดยมากไม่รู้จะรู้เรื่องราวของเขา การได้ทราบเรื่องราวอดีตกาลของเพื่อนบ้าน คงไม่ทำให้ผู้อ่านเสียเวลาไปมากกว่าอ่านเรื่องอ่านเล่นต่าง ๆ อันแพร่หลายอยู่ตามท้องตลาดในเวลานั้น (พงศาวดารญี่ปุ่น เล่ม 1, 1916, น. ก-ค)

ผู้แปลคือ “ยูปีเตอร์” หรือ ลม่อม สิบญูเรื่อง มีอีกนามปากกาชื่อ “เตรตนีต” (ภาพที่ 4) เป็นบุตรสาวของเซียวฮุดเสง สิบญูเรื่อง ปัญญาชนชาวจีนในไทย เจ้าของโรงพิมพ์จินโนสยามวารศัพท์ ผู้ผลิตหนังสือพิมพ์และวารสารที่เป็นเวทีตีพิมพ์ผลงานแปลจำนวนมาก มีบทบาทในการเผยแพร่ข่าวสาร สถานการณ์โลก และถ่ายทอดความรู้จากต่างประเทศแก่ผู้อ่านชาวไทย ลม่อมแปล พงศาวดารญี่ปุ่น ขณะเดินทางไปพักผ่อนที่ญี่ปุ่นตามคำแนะนำของแพทย์ โดยมีเพื่อนที่อยู่ในญี่ปุ่นเป็นผู้เสาะหาหนังสือมาให้ ลม่อมไม่เพียงแค่อ่านหนังสือ งานแปล เป็นบรรณาธิการ ยังช่วยบริหารจัดการกิจการโรงพิมพ์ เป็นผู้หญิงเก่งที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นแบบอย่างของผู้หญิงไทยยุคใหม่ มีความสามารถออกมาทำงานนอกบ้าน ซึ่งยังเป็นเรื่องแปลกในสังคมสมัยนั้น เซียวฮุดเสง บิดาของเธอกล่าวไว้ในหนังสืออนุสรณ์งานศพของลม่อมว่า ลม่อมสนใจในข่าวคราวของต่างประเทศอยู่เสมอ และเคยปรารภว่าราชอาณาจักรรัสเซียและออสเตรียน่าจะต้องเป็นอันตรายนับไม่ช้า จึงมักแปลเรื่องราวในราชสำนักทั้งสองประเทศนี้ลงในผดุงวิทยา แต่เมื่อเกิดสงครามในยุโรปแล้วได้หันไปสนใจเรื่องราวของญี่ปุ่น เพราะคาดว่า ต่อไปญี่ปุ่นคงจะ “แผ่รัศมีในทวีปตะวันออก”

จึงได้แปลพงศาวดารญี่ปุ่นสู่กันฟัง ทั้งยังพยายามแปลเรื่องเกี่ยวกับรัฐประศาสนโยบายของญี่ปุ่นอยู่ด้วย แต่ยังไม่จบก็เสียชีวิตไปเสียก่อน (กัญญาอนุสร, 2463, น. จ-ฉ)

เป็นที่น่าเสียดายว่า ถ้าหากลมมโหม่งจากไปก่อนวัยอันควร อาจมีการแปลวรรณกรรมญี่ปุ่นออกมาให้อ่านกันมากกว่านี้ก็เป็นได้

(6) *ประชุมพงษาวดาร ภาคที่ 20 จดหมายเหตุเรื่องทางไมตรีในระหว่างกรุงศรีอยุธยากับกรุงญี่ปุ่น* (ค.ศ. 1920) แปลจาก *Notes on the Intercourse between Japan and Siam in the Seventeenth Century* งานเขียนเกี่ยวกับประวัติความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ของเซอร์ เออเนสต์ เมสัน สาตา (Sir Ernest Mason Satow 1843-1929) นักการทูตที่เคยประจำอยู่ที่ในสยามและญี่ปุ่น เรียบเรียงเขียนขึ้นจากการค้นคว้าเอกสารประวัติศาสตร์ชั้นต้น รวมทั้งจดหมาย พระราชสาส์นที่มีไปมาถึงกันระหว่างสยามกับญี่ปุ่น ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเอกาทศรถ พระเจ้าทรงธรรม และพระเจ้าเอกทัศ ผู้แปลคือหลวงจินดาสดทักผู้เป็นคู่หมั้นของลมมอ สิปญเรื่อง เลือกลงงานเขียนเรื่องนี้เพื่อให้เข้าชุดกันกับหนังสือพงศาวดารที่ลมมอแปลไว้ และจัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ไว้อาลัยแด่ลมมอ ผู้ถึงแก่กรรมในวัยเพียง 26 ปี โดยโรงพิมพ์จินโนสยามวาศัพท์เช่นเดียวกัน วรรณกรรมแปลชิ้นนี้เป็นเอกสารชิ้นสำคัญ ที่มีผู้อ้างอิงประกอบการศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นสมัยอยุธยา มาจนถึงปัจจุบัน

(7) *เรื่องของเด็กในญี่ปุ่น* (ค.ศ. 1938) ผู้แปลระบุไว้ในอารัมภกถาว่า “ผู้แต่งซึ่งเป็นชาวญี่ปุ่น ชื่อ ตาม็อตสึ อิวาโด ปริญา เอ็มเอ. ได้คิดเขียนขึ้นเป็นภาษาอังกฤษ เพื่อแสดงให้เห็นชาวต่างประเทศรู้จักธรรมเนียมและความคิดของญี่ปุ่นและอุทิศให้มารดาของชาวญี่ปุ่น” ผู้แปลอ่านแล้วชอบมากและรู้สึกว่ามีหลายสิ่งหลายอย่างที่คล้ายคลึงกันกับเรื่องของเด็กไทย” จึงได้แปลสำหรับแจกในงานศพของพระมารดาของท่านซึ่งเป็นคนรักเด็ก (*เรื่องของเด็กในญี่ปุ่น*, 1938, ไม่มีเลขหน้า) ต้นฉบับภาษาอังกฤษคือหนังสือเรื่อง *Children's Day in Japan* (ค.ศ. 1936) ของ Iwado Tamotsu ซึ่งเป็นเล่มที่ 12 ในชุดหนังสือแนะนำญี่ปุ่น Tourist Library มีทั้งหมด 40 เล่ม จัดทำโดย Japan Tourist Bureau เพื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว และแนะนำวัฒนธรรมญี่ปุ่นต่อต่างชาติ เนื้อหาของหนังสือแนะนำพิธีกรรมและเทศกาลสำคัญต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเด็ก

(8) *การสนทนาของท่านเมจิ นิโนมียา* (ค.ศ. 1938) แปลจาก *Sage Ninomiya's evening talks* (ค.ศ. 1937) แปลเป็นภาษาอังกฤษโดย Yamagata Isoh จากต้นฉบับภาษาญี่ปุ่น นิโนะมียะ โยะวะระ 「二宮翁夜話」 เรียบเรียงโดย ฟุกุสุมิ มะซะเอะ 福住正兄 ศิษย์ในสำนักของ นิโนมียะ ชนโตะกุ 二宮尊徳 หรือ นิโนมียะ คินจิโร่ 二宮 金次郎 นักปราชญ์เมธีปลายสมัยเอโดะ ผู้มีคุณูปการอย่างมากในการช่วยเหลือเกษตรกรแร้นแค้นทางภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำการปฏิรูปที่ดิน พัฒนาการเกษตร และในสมัยเมจิได้ถูกนำมายกย่องเป็นตำนานตัวอย่างของบุคคลที่มีความขยันหมั่นเพียร มุ่งมั่นศึกษาหาความรู้จนประสบความสำเร็จ เนื้อหาหนังสือแนะนำประวัติ อุปนิสัยและโอวาทของเมจิโนะมียะ ผ่านรูปแบบการสนทนา

รายการที่ (7) และ (8) ผู้แปลคือ หม่อมเจ้าพิจิตรจิราภา พระธิดาในสมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ และเป็นลูกศิษย์รุ่นแรกของยาซุย เท็ตสึ 安井てつ อาจารย์ชาวญี่ปุ่นที่กระทรวงศึกษาธิการญี่ปุ่นส่งมาตามคำขอของไทย เพื่อให้มาช่วยสอนและจัดระบบการศึกษาสตรี ในช่วงก่อตั้งโรงเรียนราชินี (อิชิอิ และ โยชิภาวะ, 2530, น. 131-145) แปลเพื่อจัดพิมพ์เป็นหนังสืออนุสรณ์งานศพมารดาของท่านผู้แปล การคัดเลือกเรื่องแปลสะท้อนความสนใจของตัวผู้แปลซึ่งเป็นครู และมีความใกล้ชิดผูกพันกับวัฒนธรรมญี่ปุ่น หม่อมเจ้าพิจิตรจิราภาได้รับตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนราชินีต่อจากอาจารย์ยาซุย ส่วน

ลม่อม สิบญูเรื่อง (ยูปีเตอร์) ซึ่งเรียนจบจากโรงเรียนราชินี แล้วก็ได้เป็นครูฝึกหัดต่อที่นั่น ในช่วงเวลาเดียวกับที่ขจร (ภายหลังเป็นท่านผู้หญิงขจร ภระตถราชา) นักเรียนไทยที่ไปเรียนญี่ปุ่นรุ่นแรกกลับมาเป็นครูสอนที่โรงเรียนราชินี พวกเขาเป็นผู้ที่อยู่ในแวดวงคุ้นเคยใกล้ชิดกับญี่ปุ่น ซึ่งน่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้สนใจเลือกวรรณกรรมเกี่ยวกับญี่ปุ่นมาแปล

ลักษณะการแปลวรรณกรรมในช่วงทศวรรษ 1900-1930 นี้ โดยรวมกล่าวได้ว่าเป็นการแปลโดยคัดเลือกเรื่อง มาแปลตามความสนใจของผู้แปลซึ่งเป็นปัญญาชนไทยที่มีความรู้ภาษาและสนใจเรื่องราวสถานการณ์ต่างประเทศ เพื่อตอบสนองความสนใจใคร่รู้ของตนเอง หรือเพื่อเผยแพร่ความรู้และความบันเทิงแก่ผู้อ่าน ตามที่มีระบุอยู่ในคำนำ ของหนังสือ ส่วนหนึ่งมีความเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมร่วมสมัย เช่น ความสนใจของผู้คนต่อสงครามญี่ปุ่น-รัสเซีย ความนิยมผลิตและอ่านหนังสือพงศาวดารที่มีมาตั้งแต่ต้นสมัยรัตนโกสินทร์ ตลอดจนความสนใจในประเทศและ วัฒนธรรมญี่ปุ่น อันเนื่องมาจากมีโอกาสได้พบปะสัมผัสกับคนญี่ปุ่นหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับญี่ปุ่น โดยลักษณะเป็น การลงทุนจัดพิมพ์เอง มิได้มีผู้อุปถัมภ์สนับสนุนเงินทุน หรือสั่งการให้แปล การวางจำหน่ายเป็นการฝากขาย หรือ บอกรับเป็นสมาชิก จำนวนจัดพิมพ์ไม่มากนักขึ้นอยู่กับจำนวนผู้อ่านซึ่งน่าจะจำกัดวงแคบอยู่ในหมู่ปัญญาชน และชาวกรุงเทพฯ ที่สนใจสถานการณ์ต่างประเทศ⁴ ดังจะเห็นได้จากการที่ผู้แปล *ตำนานสงครามจีนกับญี่ปุ่น* เรียกเรื่อง ในคำนำหนังสือเล่มที่ 2 ว่า ขอให้ผู้อ่านช่วยกันลงชื่อรับ (สั่ง) หนังสือจะเป็นการ “เกื้อกูลให้มีหนังสืออ่านมากขึ้น ในบ้านในเมือง” (*ตำนานสงครามจีนกับญี่ปุ่น*, 1907, น. ก-ค) และบรรณาธิการของ “ผดุงวิทยา” กล่าวใน บทบรรณาธิการ ขอรื้อขอให้ผู้อ่านติดตามซื้อสนับสนุนเพื่อให้วารสารจัดทำต่อไปได้

นอกจากนี้ในช่วงทศวรรษ 1930 ยังมีงานเขียนที่ลักษณะเป็นการแปลเรียบเรียง โดยปัญญาชนหัวก้าวหน้า ซึ่งมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย เช่น หลวงวิจิตรวาทการเขียน *ประวัติศาสตร์สากล* เล่ม 8 (ค.ศ. 1930) กล่าวถึงประวัติของญี่ปุ่นแต่ต้นจนจบ *ลัทธิขูชาตี* และ *ฮาราจิริ* (ค.ศ. 1930) ที่อ้างอิงถึง “บูชิโด” จัด วิญญานนักรบและความรักชาติของคนญี่ปุ่น และ *ประวัติย่อออกญาเสนาภิมุข* (ค.ศ. 1934) เสฐียร พันธุรักษ์ เขียน เรื่อง *บูชิโด* (ค.ศ. 1934) โดยเรียบเรียงจากหนังสือ *Bushido The Soul of Japan* (ค.ศ. 1899) ของ นิโตะเบะ อินะโฮ にとべいなぞう 新渡戸稲造 อันโด่งดัง อย่างไรก็ตาม เนื่องจากผู้เขียนมิได้ระบุว่าเป็นการแปล จึงไม่ได้นับรวมในขอบเขต การศึกษาคั้งนี้

5.2 วรรณกรรมเกี่ยวกับญี่ปุ่นที่แปลเป็นภาษาไทยช่วงทศวรรษ 1940

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า นักประวัติศาสตร์มีความเห็นพ้องต้องกันว่า ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นมีพัฒนาการ เปลี่ยนแปลงอย่างเด่นชัด ในช่วงครึ่งหลังทศวรรษ 1930 ไทยกับญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดแน่นแฟ้นมากขึ้น อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงนโยบายด้านการต่างประเทศของทั้งสองฝ่าย หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 (ค.ศ. 1932) กลุ่มผู้นำใหม่และปัญญาชนรุ่นใหม่ของไทยมีแนวคิดชาตินิยม ต้องการลดอิทธิพลของ ตะวันตก ส่วนทางฝ่ายญี่ปุ่นตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1930 รัฐบาลหันมาส่งเสริมให้เอกชนญี่ปุ่นเข้ามาดำเนินงานในไทย มากขึ้น เพื่อลดบทบาทของชาวจีน ที่สร้างปัญหาการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น และตั้งแต่ ค.ศ. 1936 เมื่อแนวคิดการ ขยายอิทธิพลไปยังภูมิภาคใต้ คือ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และหมู่เกาะต่าง ๆ ในมหาสมุทรแปซิฟิก “นันฉินรอน” なんしんろん 南進論 ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกองทัพเรือ ได้รับการยอมรับเป็นนโยบายของรัฐ (Yano, 1975 อ้างใน นิภาพร,

⁴ รายละเอียดเกี่ยวกับสถานการณ์พิมพ์จำหน่ายหนังสือในประเทศไทยในอดีต อ่านเพิ่มเติมใน ธนศ อารมณ์สุวรรณ, ปรามินทร์ เครือทอง, และ ประยุกต์ บุนนาค (2565) ในที่นี้ ไม่ได้ขอความมาอ้างโดยตรงอย่างละเอียด เนื่องจากพื้นที่จำกัด

2556, น. 61) ญี่ปุ่นยิ่งเพิ่มความสำคัญต่อไทย ซึ่งเป็นดินแดนเดียวในภูมิภาคทางใต้ที่ไม่ได้ตกเป็นอาณานิคม ด้วยเป้าหมายเชิงอุดมการณ์ที่สอดคล้องกันของทั้งสองฝ่าย ประกอบกับบทบาททางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในไทยที่ทวีความสำคัญมากขึ้นในช่วงหนึ่งทศวรรษก่อนสงคราม มีส่วนทำให้กิจกรรมด้านวัฒนธรรมระหว่างสองประเทศเพิ่มปริมาณมากขึ้น (นิภาพร, 2556, น. 61-62) ความพยายามของอัครราชทูตยาตาเบและความร่วมมือของเอกชนญี่ปุ่น ในการผลักดันส่งเสริมให้มีการปรับปรุงระบบต่าง ๆ เพื่อรองรับดูแลนักเรียนไทย ตลอดจนความต้องการบุคลากรที่รู้ภาษาญี่ปุ่น จากการขยายตัวของบทบาททางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในไทย ส่งผลให้มีจำนวนนักเรียนไทยที่ไปเรียนญี่ปุ่นเพิ่มมากขึ้น จากที่ระหว่าง ค.ศ. 1921-1923 มีเพียง 6 คน ค.ศ. 1936 เพิ่มเป็น 70 คน และระหว่าง ค.ศ. 1938-1941 มีจำนวน 133 คน (นิภาพร, 2545, น.30-34, 43) ภายหลังการปฏิวัติ 2475 (ค.ศ. 1932) มีการส่งคณะผู้แทนไปดูงานที่ญี่ปุ่นจำนวนมากและความก้าวหน้าของญี่ปุ่นกลายเป็นหัวข้อที่ปรากฏในสิ่งพิมพ์ของไทยอย่างมากมาย (ณัฐพล, 2563) สถานการณ์การผลิตงานแปลวรรณกรรมเกี่ยวกับญี่ปุ่นในช่วงทศวรรษ 1940 นี้ มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากช่วงก่อนอย่างชัดเจน นั่นคือวรรณกรรมแปลที่สำรวจพบทั้งหมดดำเนินการผลิตและจำหน่ายจ่ายแจกโดยหน่วยงานของญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งโดยสถานศึกษาวัฒนธรรมญี่ปุ่น-ไทย⁵ 日泰文化研究所

สถานศึกษาวัฒนธรรมญี่ปุ่น-ไทย ก่อตั้งสถานที่ทำการที่ถนนหน้าพระลาน ดำเนินการโดยทุนสนับสนุนจากกระทรวงต่างประเทศญี่ปุ่น สยามสมาคมญี่ปุ่น และเงินบริจาคจากสถานทูตญี่ปุ่น และทำพิธีเปิดอย่างเป็นทางการในวันที่ 22 ธันวาคม ค.ศ. 1938 โดยรวมสำนักงานของญี่ปุ่นสยามสมาคม⁶ และโรงเรียนภาษาญี่ปุ่นไว้ในที่เดียวกัน (Hiroshita, 1941 อ้างใน นิภาพร, 2556, น.66) คณะ ชีว่า แม้อุปสรรคสยามสมาคมจะมีนายกลูกสยามเป็นคนไทย คือ พระยาสุษติการบรรจง ฉากหน้าดูเหมือนดำเนินการโดยคนไทย แต่สถานศึกษาวัฒนธรรมญี่ปุ่น-ไทยที่สังกัดอยู่ภายใต้สยามนี้ ก่อตั้งและดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาลญี่ปุ่น และได้รับอิทธิพลจากฝ่ายกองทัพไม่มากก็น้อย (加納 2009, pp. 310-311) มุระชิมะ ระบุว่า ภารกิจหลักที่สำคัญ 2 ประการของสถานศึกษาวัฒนธรรม ฯ คือ กิจการโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่น และกิจการเผยแพร่วัฒนธรรมความรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ผลิตหนังสือออกมาถึง 16 รายการ ในช่วงค.ศ. 1940-1943 (村嶋 2023, pp. 66) และมีการจำหน่ายจ่ายแจกเผยแพร่ในวงกว้าง (คะโน 加納, 2009, มุระชิมะ 村嶋, 2023)

มุระชิมะ 村嶋 (2023) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินงานของสถานศึกษาวัฒนธรรมญี่ปุ่น-ไทย และบทบาทของเบียวโด ทัชโช びょうどうつうしょう 平等通昭 (昭)⁷ ผู้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสถานศึกษาวัฒนธรรมญี่ปุ่น-ไทย ในช่วง ค.ศ. 1940-1943 ได้สรุปรายละเอียดเกี่ยวกับสิ่งพิมพ์ที่ผลิตในนามของสถานศึกษา ฯ ระหว่างที่เบียวโดอยู่ในตำแหน่ง ทั้ง 16 รายการ คือ (1) สันทนาไทย-ญี่ปุ่น (2) คู่มือสันทนาภาษาญี่ปุ่น (3) ญี่ปุ่น (ญี่ปุ่น ประเทศอาทิตย์อุทัย) (4) ตำราทำเครื่องภาชนะต่าง ๆ (5) พระพุทธศาสนากับคนญี่ปุ่น (6) พระพุทธศาสนาทางปรัชญากับความคิดของญี่ปุ่น (7) ความเจริญของไฟฟ้าแห่งประเทศไทย (8) วัฒนธรรมของญี่ปุ่น (9) รายงานตรวจเครื่องดนตรีของไทย (10) พุทธศาสนาของญี่ปุ่น (11) บันทึกเหตุการณ์ของนักเรียนที่ได้รับทุนไปเที่ยวญี่ปุ่น (12) คู่มือสันทนาไทย-ญี่ปุ่น (13) ฮานะชิโคโดมะ (14) นิปโปนโงะโนะกิโสะ (15) หนังสือคู่มือเกี่ยวกับ มหาวิทยาลัย, วิทยาลัย, โรงเรียน ในประเทศญี่ปุ่น สมัย พ.ศ. 2484 (16) วิวิธสำเนาญี่ปุ่น (ชื่อภาษาไทยในที่นี้ ใช้ตามต้นฉบับซึ่งเป็นการสะกดแบบภาษาไทยยุคปัจจุบัน: ผู้วิจัย)

⁵ โบททความนี้เรียก “สถานศึกษาวัฒนธรรมญี่ปุ่น-ไทย” ตามที่ปรากฏในสิ่งพิมพ์

⁶ ญี่ปุ่น-สยามสมาคม (日暹協会) จัดตั้งในปีค.ศ. 1935 โดยความร่วมมือระหว่างไทยและญี่ปุ่น เปลี่ยนชื่อเป็น สยามไทย-ญี่ปุ่น ตามการเปลี่ยนชื่อประเทศสยามเป็นไทย ใน ค.ศ. 1939 วัตถุประสงค์คือดำเนินกิจกรรมส่งความสัมพันธไมตรีระหว่างสมาชิกและเพื่อประโยชน์ของชาวญี่ปุ่นที่เป็นสมาชิกส่วนใหญ่ ภายหลังได้เดิมวัตถุประสงค์ให้ครอบคลุมการดำเนินการในระดับประเทศมากขึ้น คือ “เพื่อผูกสัมพันธ์ไมตรีที่กระหว่างญี่ปุ่นกับสยาม” (ชลดา โกปิตตา, 2539, น.23-24)

⁷ มีการใช้ตัวอักษรคันจิสองแบบคือ 昭 และ 昭 ในต่างที่ต่างวาระ

ในจำนวนนี้ 5 รายการ เป็นหนังสือเรียนภาษาญี่ปุ่น (รายการที่ (1), (2), (12), (13), (14)) รายการที่ (4) เป็นหนังสือสอนตัดถกรรมเขียนเป็นภาษาไทย โดย มิชิ ซะกะเอะ ^{みきさかえ} 三木 榮⁸ รายการที่ (7) และ (9) เป็นบันทึกรายงานการเดินทางมาสังเกตการณ์ในประเทศไทย รายการที่ (11) รวมความเรียงของนักเรียนไทยที่ได้ทุนไปเที่ยวญี่ปุ่น รวม 9 รายการ ไม่เข้าข่ายวรรณกรรมเกี่ยวกับญี่ปุ่นที่แปลเป็นภาษาไทย ผู้วิจัยจึงไม่ได้นับรวมในขอบเขตการวิจัย ส่วนที่เหลือ อีก 7 รายการ เป็นหนังสือแปลเกี่ยวกับญี่ปุ่น คือ (3) *ญี่ปุ่น (ญี่ปุ่น ประเทศอาทิตย์อุทัย)* (ภาพที่ 5) และ (8) *วัฒนธรรมญี่ปุ่น (วัฒนธรรมญี่ปุ่น)* (ภาพที่ 6) เป็นหนังสือแนะนำประเทศและวัฒนธรรมญี่ปุ่น ที่ 国際文化振興会 (KBS)⁹ จัดทำเป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการโฆษณาประชาสัมพันธ์ญี่ปุ่นต่อต่างประเทศ รายการที่ (15) เป็นหนังสือแปลแนะนำข้อมูลสถานศึกษาในญี่ปุ่น รายการที่ (5) *พระพุทธศาสนากับคนญี่ปุ่น* รายการที่ (6) *พระพุทธศาสนาทางปรัชญากับความคิดของญี่ปุ่น* รายการที่ (10) *พุทธศาสนาของญี่ปุ่น* 3 รายการนี้เป็นหนังสือแนะนำพุทธศาสนาและปรัชญาความคิดของคนญี่ปุ่น เขียนโดยนักวิชาการศาสนาที่มีชื่อเสียง เช่น ซูสึกิ โดเซทซุ ^{すずき だいせつ} 鈴木 大拙 ^{たかがみかくしろう} ทะกะงะมิ คะกุโณ ^{たかみ かくしろう} 高 神 覚 昇 และบางส่วนเบียวโดได้เขียนคำอธิบายเพิ่มเติม “สามเล่มนี้นับว่าเป็นหนังสือแนะนำพุทธศาสนาของญี่ปุ่นที่เมืองไทย อย่างเต็มรูปแบบเป็นครั้งแรก” (มูระชิมะ ^{むらしま} 村嶋 2023, pp. 20-25) เนื่องจากเบียวโดเป็นนักวิชาการศาสนาและมีแนวคิดที่ว่า ศาสนาพุทธเป็นจุดร่วมสร้างความรู้สึกใกล้ชิดเป็นมิตรกัน ระหว่างญี่ปุ่นไทย จึงมีแนวโน้มจะสนับสนุนการแปลหนังสือเกี่ยวกับ ปรัชญาพุทธศาสนาที่ตนรู้เชี่ยวชาญ อย่างไรก็ตาม หนังสือเหล่านี้ส่วนใหญ่แปลจากฉบับภาษาอังกฤษที่ KBS จัดทำเพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่น ปฏิบัติการของเบียวโดจึงไม่นับว่าขัดแย้งต่อนโยบายที่ได้รับมอบหมายมา ในคำนำของหนังสือแปลเหล่านี้ระบุถึงวัตถุประสงค์การจัดทำ คือเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ไมตรีไทย-ญี่ปุ่น โดยเน้นย้ำว่า “เราอยู่ในเอเชียด้วยกัน นับถือศาสนาเดียวกัน” (*ญี่ปุ่น ประเทศอาทิตย์อุทัย*, 1940, น. คำนำ) และมุ่งหวังแนะนำให้ชาวไทยรู้จักความเจริญของญี่ปุ่นทั้งด้านการทหาร การค้า และวัฒนธรรมดีขึ้น

ผู้แปลหนังสือภายใต้การดำเนินงานของเบียวโดส่วนใหญ่ คือ เสฐียร พันธรั้ง ชี นักวิชาการศาสนาและนักหนังสือพิมพ์ที่มีความสามารถด้านการใช้ภาษาและมีความรู้คำศัพท์เกี่ยวกับศาสนาดี เบียวโดสามารถสร้างผลงานการจัดพิมพ์หนังสือแนะนำญี่ปุ่นได้เร็ว และประสบความสำเร็จในเวลาอันสั้นเช่นนี้ เพราะได้เสฐียรมาช่วยแปล (มูระชิมะ ^{むらしま} 村嶋 2023, pp. 20-25)

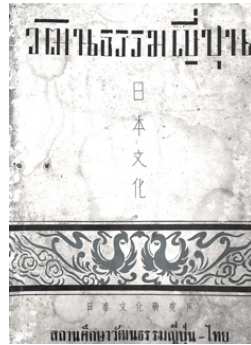
รายละเอียดเกี่ยวกับเนื้อหาและการจัดพิมพ์หนังสือของสถานศึกษาวัฒนธรรมญี่ปุ่น-ไทยในภาพรวม ดูเพิ่มเติมได้ในบทความของ มูระชิมะ (^{むらしま} 村嶋, 2023) ในบทความนี้จะเน้นการวิเคราะห์รายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับ *วิธีที่สนายญี่ปุ่น* (ภาพที่ 7) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นหนังสือแปลวรรณกรรมญี่ปุ่นที่แปลตรงจากภาษาญี่ปุ่น เล่มเก่าสุดเท่าที่ค้นพบในปัจจุบันนี้ *วิธีที่สนายญี่ปุ่น* 『日本現代劇集』 (1943) เป็นหนังสือรายการสุดท้ายที่เบียวโดดำเนินการจัดพิมพ์ ซึ่งเขากล่าวไว้ในบทความในหนังสือพิมพ์ ถึงที่มาของการรวบรวมบทละคร แปลและตีพิมพ์เป็นเล่มว่า เริ่มมาจากการจัดแสดงละครภาษาญี่ปุ่นในวันฉลองจบการศึกษาของนักเรียนโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นรุ่นแรก ในวันที่ 25 มีนาคม ค.ศ. 1942

⁸ มิชิ ซะกะเอะ 三木 榮 (1884-1966) ผู้เชี่ยวชาญที่รัฐบาลไทยจ้างมาให้คำปรึกษาด้านศิลปะการทำขนงละคร เครื่องเงิน ต่าง ๆ มีกวีอาศัยอยู่ในไทยนานกว่าสามสิบปี จนสามารถใช้ภาษาไทยได้คล่องแคล่ว และมีชื่อไทยว่า วัฒนา ตรีพฤกษ์พันธ์ มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงส่งเสริมความสัมพันธ์ไทยญี่ปุ่น

⁹ หน่วยงานในสังกัดกระทรวงต่างประเทศที่จัดตั้งขึ้น เพื่อส่งเสริมการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และดำเนินกิจการประชาสัมพันธ์เผยแพร่วัฒนธรรมญี่ปุ่นต่อต่างชาติ The Society for International Cultural Relations 国際文化振興会 (Kokusai Bunka Shinkokai) ชื่อย่อ KBS) ก่อตั้งใน ค.ศ. 1934

ภาพที่ 5 (ซ้าย) ญี่ปุ่น ประเทศอาทิตย์อุทัย
ไม่ระบุชื่อผู้ประพันธ์

ภาพที่ 6 (กลาง) วัฒนธรรมญี่ปุ่น
เขียนโดย คะยิ ริวจิ

ภาพที่ 7 (ขวา)
ปก วิวิธทัศน์ญี่ปุ่น

本年三月廿五日初めて第一回の卒業式をタイ政府のシルヴァコン劇場で帝国大使、タイ国親王、諸大臣出席の下に盛大に行ひ、終つて学芸会を催し、唱歌も会話も朗読もすべて日本語、卒業生は菊池寛の「父帰る」を日本語で上演して、バンコックの邦人を驚かした。

วันที่ 25 มีนาคม ปีนี้ เราจัดพิธีสำเร็จการศึกษาของนักเรียนรุ่นที่หนึ่ง ที่โรงละครของกรมศิลปากร โดยมีอัครราชทูตญี่ปุ่น เจ้าฟ้าชายของไทย และเสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ ร่วมในพิธี หลังจบพิธี นักเรียนที่จบการศึกษาได้ทำการแสดงต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการร้องเพลง บทสนทนา การอ่านออกเสียง ล้วนเป็นภาษาญี่ปุ่น และเล่นละครภาษาญี่ปุ่นเรื่อง “พ่อกลับ” ของ คิคุจิ คัน ทำให้คนญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ ฯ ทั้งและประหลาดใจไปตาม ๆ กัน” (หนังสือพิมพ์ โอซาก้าไมนิจิ ฉบับวันที่ 20 สิงหาคม ค.ศ. 1942 อ้างใน 村嶋 2023, pp. 33)

วิวิธทัศน์ญี่ปุ่น ประกอบด้วยบทละคร 7 เรื่อง เรื่องที่ 1 พ่อกลับ และ 2 ผู้ชนะความพยายาม (มาจากเรื่อง ชิจิ คะเอะรุ 「父帰る」 และ อนมู โนะ คนะตะ นิ 「恩讐の彼方に」 ของ คิคุจิ คัน 菊池寛 เรื่องที่ 3 อุมิฮิโกะ ยามาอิ โกะ และ 4 คำลูก (มาจากเรื่อง อุมิฮิโกะ ยะมะฮิโกะ 「海彦山彦」 และ เอะอิจิ โงะโระมิ 「嬰兒殺し」 ของ ยะมะโมะโตะ ยูโตะ 山本有三) เรื่องที่ 5 นกนางแอ่น (มาจากเรื่อง ทัชบุะเมะ 「燕」 ของ โยชิตะ เก็นจิโร 吉田次次郎) เรื่องที่ 6 เรื่องของพระอิกคิว (มาจากเรื่อง อะรุฮิ โนะ อิกคิว โอะโธโมะ 「或日の一休和尚」 ของ มุเมะโนะ โคจิ เซนะอะซะ 武者小路実篤) ส่วนเรื่องที่ 7 มรณะกัมของยามาตะ นางามาสะ 「山田長政の最期」 ไม่มีการแนะนำประวัติผู้เขียนเหมือนเรื่องอื่น ในหน้าแรกของบทละครระบุชื่อผู้เขียนว่า “ซุสึกิ เทรุโอะ” (ที่ถูกต้องน่าจะเป็น “ซุ” : ผู้วิจัย) นั้น มุระชิมะ (2023, น. 32) สันนิษฐานว่าอาจมาจากการผสมชื่อของ ซุสึกิ ฌิโนะบุ 鈴木 忍 ซึ่งเป็นครูที่สถานศึกษา ฯ กับ ชื่อของเปียวโดท์ ชูโอมุ 平等通照 (ตัวอักษร 「照」 สามารถอ่านออกเสียงว่า “เทรุ” ได้ : ผู้วิจัย) ซึ่งผู้วิจัยเห็นด้วยกับข้อสันนิษฐานของมุระชิมะและเมื่อศึกษาหนังสือบันทึกประสบการณ์ในประเทศไทยของเปียวโดเพิ่มเติม ก็พบข้อความที่เป็นหลักฐานแสดงที่มาของบทละคร ว่าเป็นเรื่องที่เปียวโดแต่งขึ้นเอง โดยนำข้อมูลมาจากหนังสือของมิกิ ซะกะเอะ 三木 榮

私は前から手がけて来て、日本の現代劇『父帰る』『恩讐の彼方に』なぞ泰人にも解るもの二、三を泰訳して居りました。それに人気もの『山田長政』の晩年をやさしい日本語に劇作しました。それらの中に上に入れて上演して見ようと思ひ立ちました。泰の青年男女はこういう催事は好きで、よく協力しました。(中略) 先ず劇に出る主役を探したら、職員が盤谷市のお巡りだが、うまいのがあると、一人でなく、二、三人が口を揃えて一人の生徒を推薦した。『よからう』と台本を与えて任せた。言葉の関係で、細かい演技の指導は私には出来なかつた。日本語の『山田長政』—三木栄さんの資料でシン

ゴラで死ぬ晩年を日泰親善に結びつけた、ありふれた趣向で書いたものだから—の日本語の科白のアクセント・イントネーションだけは教えた。日本語学校の生徒だから真剣に覚えた。

ฉันทำงานนี้มาระยะหนึ่งแล้ว ได้แปลบทละครญี่ปุ่นปัจจุบันที่คนไทยก็น่าจะเข้าใจได้สองสามเรื่อง เช่น “พ่อกลั้ว” และ “ผู้ชนะความพยายาบาท” เป็นภาษาไทย นอกจากนี้ ฉันยังแต่งเรื่องช่วงบั้นปลายชีวิตของ “ยะมะตะ นะงะมะซะ” อันโด่งดังเป็นที่นิยม โดยใช้ภาษาญี่ปุ่นง่าย ๆ อีกด้วย ฉันตั้งใจว่าจะใส่เรื่องเหล่านี้เข้าไปในโปรแกรมการแสดง หนุ่มสาวชาวไทยชอบการจัดงานแบบนี้และให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดี (...) ก่อนอื่นต้องหาคนแสดงเป็นตัวเอก เจ้าหน้าที่สถานศึกษา ฯ บอกว่ามีตำรวจชาวกรุงเทพฯ คนหนึ่งเล่นเก่ง ไม่ใช่แค่คนเดียว แต่มีสองสามคนที่แนะนำนักเรียนคนนี้ ฉันจึงตอบว่า “ตกลง” แล้วมอบบทละครให้ ฉันไม่สามารถขึ้นนำการแสดงในรายละเอียดได้เพราะปัญหาเรื่องภาษา (บทละคร) “ยะมะตะ นะงะมะซะ” ภาษาญี่ปุ่น เขียนเป็น เรื่องสั้น ๆ ตอนบั้นปลายชีวิต ที่ยะมะตะเสียชีวิตที่เมืองโกระ¹⁰ เชื่อมโยงกับมิตรภาพญี่ปุ่นไทยโดยใช้ข้อมูลจากเอกสารของคุณมิกิ ซะกะเอะ ฉันแค่สอนการออกสำเนียงบทพูด เขาเป็นนักเรียนของโรงเรียนภาษาญี่ปุ่น จึงตั้งใจจดจำ (เปียวโด ^{びょうどう} 平等 1979, pp. 326-327)

มิกิ ซะกะเอะเป็นผู้สนับสนุนแนวคิด “นั้ณฉินรณ” และสนใจศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นสมัยอยุธยา มีงานเขียนเกี่ยวกับยะมะตะ นะงะมะซะ หรือ ออกญาเสนาภิมุข หลายเล่ม ประกอบกับกระแสนิยมการอุปโลกน์ ยะมะตะ นะงะมะซะ เป็นวีรบุรุษบุกเบิกแดนใต้ตามแนวคิด “นั้ณฉินรณ” เพียงฟูในญี่ปุ่น จึงมีความพยายามส่งเสริมเผยแพร่เรื่องราววีรกรรมของยะมะตะ พร้อมกับการฟื้นฟูประวัติศาสตร์หมู่บ้านญี่ปุ่นในอยุธยา และเชิดยะมะตะ นะงะมะซะขึ้นมาเป็นสัญลักษณ์ตัวแทนของความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น มาตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1930 (ทชิจิยะ, 2540, น้ำทิพย์ เมธเศรษฐ, 2556) ซึ่งน่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้เปียวโดตัดสินใจเลือกนำมาแต่งเป็นบทละครให้นักเรียนแสดง เพราะเป็นเรื่องที่มีผู้ร่วมงาน ซึ่งมีทั้งนายทหารข้าราชการชั้นสูงของไทยและชาวญี่ปุ่นน่าจะสนใจ

นอกจากนี้เปียวโดยังได้กล่าวถึงการเลือกเรื่อง ผู้ชนะความพยายาบาท 「恩 雙 の 彼 方」^{おんしゅう かなた} มาแปลว่า เนื่องจากในไทยมีเรื่องเล่าที่มาจากเรื่องจริง เกี่ยวกับวีรกรรมของพระรูปหนึ่ง ซึ่งพยายามซ่อมสร้างเส้นทางแสวงบุญขึ้นโดยสุเทพ ในเชียงใหม่ และผู้คนพากันปฏิบัติตาม ช่วยกันสร้างเส้นทางแสวงบุญซึ่งเป็นงานยากลำบากจนสำเร็จ เรื่องนี้คล้ายกันมากกับตำนาน อะ โอะ โนะ โด มน ^{あお どうもん} 青の同門ของญี่ปุ่น¹¹ เพราะเป็นเรื่องทางศาสนาพุทธ จึงอยากแนะนำให้ชาวพุทธไทยได้รู้จัก (เปียวโด, 1991, p. 139) เหตุผลในการเลือกเรื่องนี้มีรากฐานมาจากการที่เขาเป็นนักการศาสนา ทั้งยังมีแนวคิดส่งเสริมความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นโดยใช้ศาสนาพุทธเป็นเครื่องมือเชื่อมโยง ส่วนเหตุผลการคัดเลือกเรื่องอื่น ๆ นั้นยังไม่พบหลักฐานว่ามีกรกล่าวถึงที่มาหรือไม่ แต่สันนิษฐานว่าน่าจะพิจารณาจากเรื่องที่มีความยาวพอเหมาะ เนื้อหาไม่ยากซับซ้อนเกินไป และเป็นผลงานของนักเขียนมีชื่อเสียง ที่มีการตีพิมพ์แพร่หลายเป็นที่รู้จักในประเทศญี่ปุ่นขณะนั้น ในส่วนของการแปลบทละคร น่าจะเป็นตามที่ มุระชิมะ (村嶋 2023, pp. 32-33) สันนิษฐานว่าเป็นการร่วมมือกันแปล โดยครูคนญี่ปุ่นและคนไทยของสถานศึกษา ฯ เช่นเดียวกับตอนจัดแสดงละคร เพราะถึงแม้เปียวโดจะกล่าวไว้ในข้อความข้างต้นนี้ว่า เขาได้ลงมือ “แปลบทละครเป็นภาษาไทย” แต่ขณะเดียวกันก็ระบุว่า “ไม่สามารถขึ้นนำการแสดงในรายละเอียดได้เพราะปัญหาเรื่องภาษา” จึงอนุมานได้ว่าเปียวโดไม่ได้เชี่ยวชาญภาษาไทยเพียงพอที่จะแปลตัวบทวรรณกรรมจากภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาไทยโดยตรง แต่น่าจะเป็นการแปลเป็นภาษาอังกฤษ หรืออธิบายเป็นภาษาญี่ปุ่นง่าย ๆ ให้คนไทยแปลอีกทอด

¹⁰ เปียวโดใช้คำว่า 「シンゴラ」 ซึ่ง หมายถึง “สงขลา” แต่ในบทละครฉบับภาษาไทย หากเป็น “ปัตตานี”

¹¹ ตำนานเกี่ยวกับพระเซนคังอิ 禅海和尚 ที่อุทิศตนในการขุดอุโมงค์บนเส้นทางจากเมืองนาระที่ซุ 中津 ไปยังหุบเขายะมะเอะอิ 耶馬溪 เพื่อเดินทางไปสู่การะวะคะคันจิ 羅漢寺 ในจังหวัดโออิตะ 大分 บนเกาะคีชู

เปียวโตพ้นจากตำแหน่งและเดินทางกลับญี่ปุ่นราวต้นเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1943 เนื่องจากคำให้สัมภาษณ์ของเขาต่อสื่อมวลชนในลักษณะที่ถูกวัฒนธรรมไทยสร้างความไม่พอใจแก่ผู้ปกครองฝ่ายไทย (加納 2009, 村嶋 2023) หลังจากนั้น สถานศึกษาวัฒนธรรมญี่ปุ่น-ไทยได้ถูกปิดลงยุบรวมเข้ากับหอวัฒนธรรมญี่ปุ่น (หอวัฒนธรรมญี่ปุ่น 日泰文化会館) ที่ก่อตั้งในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1943 ภายใต้ข้อตกลงทางวัฒนธรรมญี่ปุ่น-ไทย ค.ศ. 1942 จุดมุ่งหมายให้เป็นสัญลักษณ์แสดงสัมพันธไมตรีอันแน่นแฟ้นของสองประเทศ โดยที่ไทยได้ถูกจัดเข้าอยู่ในระเบียบโลกใหม่ที่ญี่ปุ่นสถาปนาขึ้น ภายใต้นโยบายวงไพบูลย์ร่วมแห่งมหาเอเชียบูรพา ผลผลิตสิ่งพิมพ์ของหน่วยงานนี้คือวารสาร “วัฒนธรรมญี่ปุ่น-ไทย” 『日泰文化』 ซึ่งออกมาได้เพียงฉบับเดียว¹² และด้วยสถานการณ์สงครามที่เลวร้ายลง หอวัฒนธรรมญี่ปุ่นจึงปิดตัวไปโดยไม่ได้มีผลงานโดดเด่นสำคัญอื่น

ช่วงเวลาสั้น ๆ ระหว่าง ค.ศ. 1940-1943 สถานศึกษาวัฒนธรรมญี่ปุ่น-ไทย ได้ผลิตสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับญี่ปุ่นจำนวนมากว่าในอดีตครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา ทั้งนี้ เนื่องจากได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากทั้งภาครัฐและเอกชนญี่ปุ่น ตลอดจนความกระตือรือร้นของเปียวโต ผู้อำนวยการสถานศึกษาฯ ทำให้สามารถจำหน่ายหนังสือในราคาต่ำกว่าต้นทุน และพิมพ์หนังสือจำนวนมาก¹³ แจกจ่ายและจำหน่ายสู่ผู้อ่านในวงกว้าง หนังสือเหล่านี้มีส่วนในการเผยแพร่และเสริมสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่นในไทยอีกด้วย

นอกจากนี้ ผู้วิจัยสำรวจพบหนังสือแปลภาษาไทยที่ตีพิมพ์ในประเทศญี่ปุ่น ในช่วงทศวรรษ 1940 อีก 2 เล่มคือ “ชุดภาพประเทศญี่ปุ่น อุตสาหกรรมหนัก 1” (ค.ศ. 1942) ในหน้าคำนำระบุว่า เป็นสมุดภาพนำเสนอความเจริญทางเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมหนัก เพื่อแสดงว่าญี่ปุ่นได้เจริญก้าวหน้าเป็นรัฐอันทันสมัยทัดเทียมชาติสำคัญ ๆ ของโลก จัดทำโดย “กักไซบุงคะ ชิงโคโค” (KBS) และ “สงครามมหาเอเชียบูรพา” ค.ศ. 1944 หน้าปกระบุว่าจัดพิมพ์โดย “นิปปอนชิโยชิ” 日本書肆 แปลโดย ปราโมทย์ (เสฐียร พันธรั้ง) ซึ่งได้ไปเรียนมหาวิทยาลัยที่ญี่ปุ่นตั้งแต่ ค.ศ. 1941 และหลังเรียนจบก็อยู่ช่วยงานสถานทูตไทยต่อ จึงได้มีโอกาสรับหน้าที่เป็นผู้แปลหนังสือเกี่ยวกับญี่ปุ่นอีก และครั้งนี้สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นการแปลจากภาษาญี่ปุ่น โดยต้นฉบับคือหนังสือเรื่อง *เซะอิจินิฮัน วะ คะกุ ทะตะกะฮะ* 「正義日本はかく戦ふ」 เขียนโดย เซชิจิ อากาซากา 赤坂 清七 รองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไมนิจิ (ไมนิจิ) เนื้อหากล่าวถึงปมเหตุที่ชักนำให้ญี่ปุ่นต้องทำสงคราม เป็นการกล่าวอ้างความชอบธรรมว่าญี่ปุ่นต่อสู้กับอังกฤษอเมริกา เพื่อความถูกต้อง คือการปกป้องความมั่นคงและความไพบูลย์ร่วมกันแห่งมหาเอเชียบูรพา และมีบทที่เน้นความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นโดยเฉพาะ สันนิษฐานว่าจัดทำเพื่อเผยแพร่และสนับสนุนแนวคิดวงไพบูลย์ร่วมกันแห่งมหาเอเชียบูรพา แต่ไม่ทราบชัดเจนว่าหนังสือทั้ง 2 เล่มนี้ได้มีการนำเข้ามาจำหน่ายแจกในประเทศไทยหรือไม่อย่างไร การค้นพบวรรณกรรม 2 รายการนี้ ทำให้ทราบว่านอกจากการสนับสนุนการผลิตสิ่งพิมพ์และนำเข้าญี่ปุ่นเป็นภาษาไทยในประเทศไทยแล้ว หน่วยงานของญี่ปุ่นยังดำเนินการผลิตสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับญี่ปุ่นแปลเป็นภาษาไทยในญี่ปุ่นด้วย¹⁴ จึงสันนิษฐานได้ว่าอาจยังมีหนังสือแปลเป็นภาษาไทยที่จัดพิมพ์ในประเทศญี่ปุ่น แต่ยังไม่พบต้นฉบับอยู่อีก ซึ่งเป็นประเด็นที่ต้องสำรวจศึกษาเพิ่มเติมต่อไป

แม้ว่าปลายทศวรรษ 1930 เป็นต้นมา จะมีนักเรียนไปเรียนที่ญี่ปุ่นเพิ่มมากขึ้น และการจัดตั้งสถานศึกษาวัฒนธรรมญี่ปุ่น-ไทย เปิดโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นอย่างเป็นระบบ แต่มีผู้เรียนจบหลักสูตรสามปีของโรงเรียนไม่มากนัก¹⁵ เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนผู้เรียนภาษาอังกฤษแล้ว สันนิษฐานได้ว่าน่าจะมีผู้รู้เชี่ยวชาญภาษาญี่ปุ่น

¹² “วัฒนธรรมญี่ปุ่น-ไทย” 『日泰文化』 ฉบับที่ 1 ตีพิมพ์ ค.ศ. 1943 รายละเอียดเกี่ยวกับวารสารนี้ดูได้ในบทความของคะโน (加納, 2009)

¹³ เปียวโตได้กล่าวถึงไว้ในบันทึกของเขาเกี่ยวกับจำนวนพิมพ์ว่า ญี่ปุ่น (ญี่ปุ่น ประเทศอาทิตย์) ยอดพิมพ์ 7,000 เล่ม พระพุทธศาสนากับคนญี่ปุ่น ยอดพิมพ์ 3,000 เล่ม ซึ่งจำนวนนี้เป็นจำนวนที่สูงมากเมื่อพิจารณาจากยอดพิมพ์หนังสือแปลของไทยสมัยนั้น

¹⁴ มุระชิมะ (村嶋 2023, p.29) ระบุข้อมูลเกี่ยวกับโรงพิมพ์ว่า เป็นโรงพิมพ์ในโอซาก้าซึ่งเริ่มประดิษฐ์ตัวพิมพ์อักษรไทย ทำให้สามารถพิมพ์หนังสือไทยในญี่ปุ่นได้ นับเป็นก้าวแรกที่สำคัญของการพิมพ์หนังสือภาษาไทยในญี่ปุ่น

เพียงพอที่จะแปลวรรณกรรมจากภาษาญี่ปุ่นโดยตรงได้ไม่มากนัก ประกอบกับเป็นช่วงสงคราม กระดาษขาดแคลน และราคาแพง สถานการณ์ไม่เอื้อให้ปัจเจกบุคคลซึ่งไร้ผู้อุปถัมภ์เงินทุนสนับสนุน จะผลิตหนังสือแปลตามความสนใจ และจัดจำหน่ายภายใต้ภาวะเศรษฐกิจฝืดเคือง¹⁶ น่าจะเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่ทำให้ไม่พบงานแปลวรรณกรรมเกี่ยวกับญี่ปุ่นโดยผู้แปลชาวไทย ในลักษณะเดียวกับช่วงทศวรรษ 1900-1930 และถึงมีก็คงน้อยมากจนผลงานไม่ปรากฏหลงเหลืออยู่ให้ค้นพบ

6. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการสำรวจและวิเคราะห์วรรณกรรมเกี่ยวกับญี่ปุ่นที่แปลเป็นภาษาไทย ในช่วงระหว่าง ทศวรรษ 1900-1940 พบวรรณกรรมเกี่ยวกับญี่ปุ่นที่มีลักษณะเป็นงานแปล รวม 17 รายการ แบ่งเป็นช่วงแรก ระหว่างทศวรรษ 1900-1930 จำนวน 8 รายการ (ไม่พบตัวเล่ม 1 รายการ) ช่วงหลังในทศวรรษ 1940 จำนวน 9 รายการ (7 รายการผลิตโดยสถานศึกษาวัฒนธรรม ไทย-ญี่ปุ่น อีก 2 รายการ พิมพ์ในประเทศญี่ปุ่น แต่ได้นำบรมไว้ขอขอเขตการศึกษาด้วย) เมื่อวิเคราะห์เนื้อหาประกอบกับบริบททางสังคมของการผลิตงานแปล พบว่ามีแนวโน้มแตกต่างกันเป็นสองช่วงอย่างชัดเจน สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น ดังที่กล่าวมาแล้ว ในช่วงแรกแม้ว่าความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศจะยังไม่แน่นแฟ้น สนธิสนมมากนัก แต่พบร่องรอยหลักฐานความสนใจต่อความก้าวหน้าของญี่ปุ่นในหมู่ปัญญาชนผู้แปล ผู้แปลหรือบรรณาธิการมักระบุวัตถุประสงค์ว่า มีความตั้งใจจะถ่ายทอดข่าวสาร ข้อมูลให้เป็นความรู้สำหรับผู้อ่าน แต่เนื่องจากแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับญี่ปุ่นยังมีน้อย และขาดผู้มีความรู้ภาษาญี่ปุ่นเชี่ยวชาญพอที่จะแปลตรงจากต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นได้ การแปลจึงต้องกระทำผ่านภาษาที่สอง ซึ่งแทบทั้งหมดคือภาษาอังกฤษ ผู้กระทำการแปลวรรณกรรมที่พบในช่วงระหว่างทศวรรษ 1900-1930 จึงจำกัดอยู่ในกลุ่มชนชั้นที่ได้รับการศึกษาภาษาต่างประเทศ และสามารถเข้าถึงหนังสือภาษาต่างประเทศ ซึ่งเป็นของหายากราคาสูง แนวเรื่องที่เลือกสัมพันธ์กับทั้งความสนใจส่วนตัวของผู้แปล และบริบทกระแสความสนใจในสังคม ทั้งจำนวนพิมพ์และจำนวนผู้อ่านยังจำกัดอยู่ในวงแคบ เมื่อเปรียบเทียบกับช่วงหลังคือ ทศวรรษ 1940 ซึ่งงานแปลที่สำรวจพบทั้งหมดผลิตและเผยแพร่โดยหน่วยงานของญี่ปุ่น ซึ่งดำเนินงานภายใต้นโยบายและการอุปถัมภ์เงินทุนสนับสนุนจากทั้งภาครัฐและเอกชน วรรณกรรมที่นำมาแปลและจัดพิมพ์มีเนื้อหาสะท้อนเจตนารมณ์เพื่อเผยแพร่ภาพความเจริญทั้งทางวัตถุและวัฒนธรรมของญี่ปุ่น จำนวนพิมพ์และการกระจายแจกจ่ายหนังสือเป็นไปในวงกว้างมากกว่า เพื่อสร้างภาพลักษณ์อันดีงามของญี่ปุ่นในสายตาคนไทย อันจะนำไปสู่ความร่วมมือในการสร้างวงไพบูลย์ร่วมกันแห่งมหาเอเชียบูรพา ในอีกทางหนึ่ง วรรณกรรมเหล่านี้เป็นแหล่งให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่น โดยไม่ต้องผ่านการอ่านภาษาตะวันตก จึงมีผลในการช่วยเสริมสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่นในไทยให้แพร่หลายมากขึ้นอีกด้วย

ปัญหาสำคัญของการวิจัยในครั้งนี้คือต้นฉบับวรรณกรรมเป็นเอกสารเก่าในอดีต ต้องใช้เวลาในการสืบค้นและหาตัวเล่มจริงได้ยาก และพบข้อสังเกตว่ายังมีงานแปลที่ต้นฉบับสูญหายหรือค้นหาไม่พบหลงเหลืออยู่อีก นอกจากนี้หนังสือเล่มแล้วยังมีเรื่องแปลในนิตยสาร วารสาร จุลสาร ต่าง ๆ ที่ยังไม่ได้ตรวจสอบ ซึ่งเป็นประเด็นที่ควรศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมต่อไปในภายภาคหน้า

¹⁵ เบียวโดกล่าวถึงจำนวนนักเรียนของสถานศึกษา ว่าช่วงที่มากที่สุดมีเกือบ 600 คน แต่นักเรียนที่เรียนจนจบการศึกษาสามปี รุ่นแรกมีเพียง 8 คน (หนังสือพิมพ์ โอซาก้า ไมนิจิ ฉบับวันที่ 20 สิงหาคม ค.ศ. 1942 อ้างในรุระณิษ, 2023, 32-33)

¹⁶ เรนศ อภรณ์สุวรรณ และคนอื่น ๆ (2565, น. 344, น. 424) กล่าวถึงผลกระทบจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ต่อวงการพิมพ์ในประเทศไทย โดยภาพรวมทำให้วงการหนังสือต้องประสบภาวะชะงักงันในเรื่องการพิมพ์ ทั้งจากประเด็นการควบคุมข่าวสารในช่วงสงคราม และการปันส่วนกระดาษ เนื่องจากขาดแคลนกระดาษที่ต้องนำเข้าจากญี่ปุ่น ตลอดจนกระดาษมีราคาสูงมากจนไม่สามารถเผยแพร่ได้ กลุ่มผู้มีส่วนสัมพันธ์กับสำนักพิมพ์ที่นายทุนและนักเขียนบางคนหายใจไปจากวงการพิมพ์ บางส่วนหยุดกิจการเป็นการชั่วคราวและกลับมาเปิดกิจการอีกครั้งภายหลังสงคราม

เอกสารอ้างอิง (References)

- กัญญาอนุสร เปน นิพนธ์ของหลายกวี. (2463). กรุงเทพฯ: จินโนสยามวารศัพท์. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์เนื่องในงานศพ นางสาวล่อม สี่บุญเรื่อง พ.ศ. 2463)
- คะยิ ริวอิจิ. (1939). *วัฒนธรรมญี่ปุ่น [Japan; her cultural development]* (เสฐียร พันธังซี, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: สถานศึกษาวัฒนธรรมญี่ปุ่น-ไทย. (ต้นฉบับพิมพ์ ปี ค.ศ. 1936)
- ชลดา โกพัตตา. (2539). ญี่ปุ่น-สยามสมาคม: สัมพันธภาพระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในทศวรรษ 2470-2480. *วารสารญี่ปุ่นศึกษา*, 13(2), 88-119.
- ติ, ซากุไร, ร้อยโท (1914). *ทำลายป้อมปอร์ตอาเธอร์ หรือ กระสุนปืนมนุษย์ [Human bullets (Niku-dan) ; a soldier's story of Port Arthur]* (ยูปีเตอร์, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: จินโนสยามวารศัพท์. (ต้นฉบับพิมพ์ ปี ค.ศ. 1907)
- ชะอิต ฮิโธม. (1916). *พงศาวดารญี่ปุ่น [A History of Japan]* (ยูปีเตอร์, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: จินโนสยามวารศัพท์. (ต้นฉบับพิมพ์ ปี ค.ศ. 1912)
- ซาเตา, เออนเสต เมสัน. (1920). *ประชุมพงษาวดาร ภาคที่ 20 จดหมายเหตุเรื่องทางไมตรีระหว่างกรุงศรีอยุธยา กับกรุงญี่ปุ่น [Notes on the Intercourse between Japan and Siam in the Seventeen Century]* (จินดาคักดี, หลวง, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: จินโนสยามวารศัพท์. (ต้นฉบับพิมพ์ ปี ค.ศ. 1885) (พิมพ์เนื่องในอนุสรณ์งานศพ นางสาวล่อม สี่บุญเรื่อง พ.ศ. 2463)
- ญี่ปุ่น ประเทศอาทิตย์อุทัย. (1941). [Nippon] (เสฐียร พันธังซี, ผู้แปล). สถานศึกษาวัฒนธรรมญี่ปุ่น-ไทย. (ต้นฉบับ ม.ป.ป)
- ณัฐพล ใจจริง. (2563). *ตามรอยอาทิตย์อุทัย : แผนสร้างชาติไทยสมัยคณะราษฎร*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าพระยา. (2493). *ประวัติบุคคลสำคัญ*. กรุงเทพฯ: พระจันทร์.
- ตำนานสงครามจีนกับญี่ปุ่น เล่ม 1-2. (1907) (ภาสกรวงศ์, เจ้าพระยา, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: ศรีเจริญ.
- ทซึจิยะ ชะโตโกะ. (2540). *ภาพลักษณ์ของยามาดา นางามาดา ในความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในคริสต์ศตวรรษที่ 20*. [วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต] จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทนพร ตรีรัตน์สกุลชัย. (2016). การอุปถัมภ์การแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นในไทยด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ช่วง ค.ศ.1970-1980. *วารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา*, 6(1), 39-56.
- ทนพร ตรีรัตน์สกุลชัย. (2564). *นวนิยายญี่ปุ่นมาจากไหน การศึกษาวรรณกรรมญี่ปุ่นแปลไทย ช่วงทศวรรษ 2510 ถึงต้นทศวรรษ 2520*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธเนศ อารณสุวรรณ, ปรามินทร์ เครือทอง, และ ประยุกต์ บุญนาค. (2565) *สยามพิมพ์การ: ประวัติศาสตร์การพิมพ์ในประเทศไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มติชน.
- นิภาพร รัชตพัฒนากุล. (2545). *ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างไทย-ญี่ปุ่น พ.ศ.2475-2488* [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นิภาพร รัชตพัฒนากุล. (2556). *ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมไทย-ญี่ปุ่น: หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ถึงก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพา*. *วารสารญี่ปุ่นศึกษาธรรมศาสตร์*, 30(1), 57-69.

- น้ำทิพย์ เมธเศรษฐ. (2547). การแปลวรรณกรรมญี่ปุ่นในประเทศไทย. *วารสารญี่ปุ่นศึกษารวมศาสตร์*, 22(1), 1-28.
- น้ำทิพย์ เมธเศรษฐ. (2556). *เรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะ: การประกอบสร้างอัตลักษณ์ญี่ปุ่นกับภาพแทนความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทย* [วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ผดุงวิทยา. (2455), 1 (1), 53.
- เพ็ญพิสุทธิ์ อินทรภิรมย์. (2547). *เชียวสุตเสง สิบญเรื่อง: ทักษะและบทบาทของจีนสยามในสังคมไทย*. ศูนย์ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทยกับประเทศในเอเชีย ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิวิธสนายี่ปุ่น. (1943). กรุงเทพฯ: สถานศึกษาวัฒนธรรมญี่ปุ่น-ไทย.
- สงครามรัสเซียกับญี่ปุ่น. เล่ม 1-2 (1905). ม.ป.พ.
- สุชุกิ ไคเส็ตซ์ เดดตาโร่ และ เปียวโด, ที. (1941). *พระพุทธศาสนาทางปรัชญาเกี่ยวกับความคิดของญี่ปุ่น [Buddhist Philosophy and its effects on Life and Thought of Japanese People]*. กรุงเทพฯ: สถานศึกษาวัฒนธรรมญี่ปุ่น-ไทย. (ต้นฉบับพิมพ์ ปี ค.ศ. 1936)
- อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงอมร สิบญเรื่อง ท.จ. ต.ม. ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพมหานคร. (2540). ม.ป.พ.
- อิชิอิ โยเนะโอะ และ โยชิกาวะ โทชิฮารุ. (2530). *ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- อิโซ ยะมะงะตะ. (1938). *การสนทนาของท่านเมธี นิโนมียา [Sage Ninomiya's evening talks]* (พิจิตรจิราภา เทวกุล, หม่อมเจ้า, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: สยามอักษรกิจ. (ต้นฉบับพิมพ์ ปี ค.ศ. 1937) (พิมพ์เป็นอนุสรณ์เนื่องในงานศพหม่อมใหญ่ เทวกุล ณ อยุธยา พ.ศ. 2481).
- อิวาโด ตาม็อตสุ. (1938). *เรื่องของเด็กในญี่ปุ่น [Children's Days in Japan]* (พิจิตรจิราภา เทวกุล, หม่อมเจ้า, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: ไทยเชชม. (ต้นฉบับพิมพ์ ปี ค.ศ. 1934). (พิมพ์เป็นอนุสรณ์เนื่องในงานศพหม่อมใหญ่ เทวกุล ณ อยุธยา พ.ศ. 2481).
- Artorn Funghammasan. (1989). The Problems of the Receiving of Japanese Literature in Thailand. *Thai-Japanese Studies Journal*, 1(27), 98-104.
- Iida Junzo. (1991). *Japan's Relations with Independent Siam up to 1933* [Ph.D. dissertation]. University of Bristol.
- กัลยาณี สิตสุวรรณ Kanlayanee Sitasuwan. (2000). 「タイ語翻訳の日本文学」 『国際日本文学研究集會會議録』 23, 168-178.
- คะโน ฮิโระมิ 加納寛 (2001). 「1942年日泰文化協定をめぐる文化交流と文化政策」 『愛知大学国際問題研究所紀要』 115, 167-202.
- คะโน ฮิโระมิ 加納寛 (2009). 「戦時下日本による対タイ文化宣伝の一断面：『日泰文化』刊行をめぐる」 『中国21』 31, 307-313.
- ชวาลิน เศวตนันท์ Chavalin Svetanant. (2009). 「タイにおける日本研究及び古代日本文学受容の実態」 『日本文学研究の過去・現在・未来：新たな地平を開くために：国際日本文化

- 研究センター創立20周年記念 国際シンポジウム (pp. 41-45).
- ชะโต เทะรุโอะ 佐藤照雄 (2015). 『戦前期日本の対タイ文化事業 — 発想の起点と文化事業の特性との関連性—』 [修士課程論文]. 早稲田大学.
- นงะยะมะ ยะชูโอะ 長山靖生 (2016). 「解説」『肉弾旅順実践記』 (213-226). 東京: 中央公論新社.
- นำทิพย์ เมธเศรษฐ เมธาเซต・นามטיפ (2023). 「戦前のタイにおける日本関係図書の翻訳 — 一八八七年の国交樹立から一九三〇年代までを中心に—」 波瀆剛(編)『近代アジアの文学と翻訳: 西洋 受容・植民地・日本』 (227-245). 東京: 勉誠社.
- เปียวโด ทชูโงะ 平等通照 (1979). 『我が家の日泰通信 略称盤谷通信—愛は死を越えて—』 横浜: 印度学研究所.
- เปียวโด ทชูโงะ 平等通照 (1991). 『俱に一處に生きる』 横浜: 印度学研究所.
- มูระชิมะ เอะอิชิ 村嶋英治 (2023). 「タイにおける組織的日本文化広報の先駆者: 日泰文化研究所主事平等通照(通照)の「興亜興仏」的文化交流事業 (1940-43年)」『アジア太平洋討究』 46, 1-54.
- อุโตะ เซะอิชิ 宇戸清治 (1997). 「文学/出版: 図書を通じた日・タイ文化交流の実績と可能性」『国別文化事情-タイ』 国際交流基金, 191-205.

หน่วยงานผู้แต่ง: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Affiliation: Faculty of Arts, Chulalongkorn University

Corresponding email: Namthip.M@Chula.ac.th

Received: 2024/02/19

Revised: 2024/03/11

Accepted: 2024/03/12